

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2016

Pavel Valuch

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

**Město Čáslav a jeho vojenská posádka od konce 19. století do počátku
vzniku ČSR**

Bakalářská práce

Autor: Pavel Valuch
Studijní program: B 7105 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví a historie
Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková Ph.D.

Hradec Králové

2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Pavel Valuch

Studium: F 11182-FF

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví – historie

Název bakalářské práce: **Město Čáslav a jeho vojenská posádka od konce 19.století do počátku vzniku ČSR**

Název bakalářské práce AJ: The Town of Čáslav and its garrison from the end of the 19th century till the beginning of the Czechoslovak Republik.

Cíl, metody, literatura, předpoklady: Cílem bakalářské práce je seznámení s Čáslaví v daném období, zejména ve vztahu k vojenské posádce. Metody zpracování: *analýza*komparace a syntéza*práce s odbornou literaturou*využití dobového tisku

Prameny:*SOKa Kutná Hora, fond Archiv města Čáslav, fond Karel Trenkler 1897-1941.* Vojenský ústřední archiv Praha-Ruzyně, fond 12-LIR. * FUČÍK Josef, Piava 1918, NEDOROST Libor, Češi v 1. Světové válce, JUNG Peter, Rakousko-uherská armáda za první světové války, SEDLÁČEK August, Děje města Čáslavě, ŠEDIVÝ Ivan, Češi, české země a Velká válka 1914-1918

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: doc. Mgr. Petr Grulich, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 15. 9. 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Chotusicích 9. 7. 2016

.....

podpis

Anotace

Jako cíl si tato bakalářská práce stanovila seznámení s městem Čáslav a především jeho vojenskou posádkou od poloviny 19. století do zániku habsburské monarchie. Úvod se věnuje stručné historie města s důrazem na hospodářský rozvoj, společenský a politický život ve městě v daném období. V tomto období začíná dlouholeté soužití s rakousko-uherskou armádou, jejíž struktura z druhé poloviny 19. století je zde krátce představena. Následuje část popisující poměrně složitý vývoj při vzniku zázemí pro nově příchozí vojenskou posádku.

Druhá část je věnována dvěma plukům rakousko-uherské armády, pro které se stala Čáslav na několik desetiletí posádkovým městem a s kterými byla pevně spjata. Jedná se nejen o seznámení s válečnými činy těchto jednotek, ale také krátké přiblížení vojenského života bezprostředně se týkajícího města Čáslav.

Klíčová slova: Čáslav, rakousko-uherská armáda, 21. pěší pluk, 12. zeměbranecký pluk, válka

Annotation

The aim of my bachelor work is to introduce the city of Čáslav and mainly its military post in the time period from the first part of 19th century to the end of the Hapsburg monarchy. The introduction is dedicated to the brief history aimed at the economic expansion, the social life and the political issues of this period. The long co-existence starts with the Austro-Hungarian army which structure, dated to second half of the 19th century, is shortly introduced. Consequently, the complex evolution of the new-arrival army and its background is described on the following pages.

The second part of this work is devoted to two regiments of the Austro-Hungarian army which became a strongly joined together with the Čáslav city for the upcoming decades. Not only is it the introduction of war acts of these units mentioned but it is also a short review of the common military life closely connected to city of Čáslav.

Key words: Čáslav, Austro-Hungarian army, 21st infantry regiment, 12th trainbands regiment, war

Poděkování

Rád bych na tomto místě především poděkoval za odborné vedení mé bakalářské práce paní PhDr. Janě Vojtíškové, Ph.D., za cenné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní poskytovala, ale i za ochotu, vstřícnost a trpělivost. Dále bych rád poděkoval pracovníkům SOkA Kutná Hora za pomoc a ochotu při tvorbě této bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	8
1. RAKOUSKO-UHERSKÁ BRANNÁ MOC PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU	11
1. 1. BRANNÁ POVINNOST V RAKOUSKU-UHERSKU	11
1. 2. STRUKTURA SPOLEČNÉ ARMÁDY	13
2 ČÁSLAV OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1918	16
2. 1. HOSPODÁŘSKÝ ROZVOJ MĚSTA.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
2. 2. DĚLNICKÉ Hnutí A POLITICKÉ PROCESY VE MĚSTĚ	18
2. 3. KULTURNÍ A SPOLEČENSKÝ ŽIVOT	20
3. SPOLEČNÉ SOUŽITÍ ARMÁDY A CIVILNÍHO OBYVATELSTVA A VÝSTAVBA VOJENSKÝCH OBJEKTŮ VE MĚSTĚ ČÁSLAV	23
3.1. SPOLEČNÉ SOUŽITÍ ARMÁDY A CIVILNÍHO OBYVATELSTVA.....	23
3. 2. VÝSTAVBA KASÁREN A VOJENSKÝCH OBJEKTŮ VE MĚSTĚ A JEJICH VYUŽITÍ	28
4. 21. PĚŠÍ PLUK.....	33
4.1. OD ZALOŽENÍ PLUKU PO FRANCOUZSKOU REVOLUCI	33
4. 2. FRANCOUZSKÉ REVOLUČNÍ VÁLKY A NAPOLEONSKÉ VÁLKY V DĚJINÁCH PLUKU	34
4. 3. OD VÍDEŇSKÉHO KONGRESU DO ZAČÁTKU VELKÉ VÁLKY	37
4. 4. ČÁSLAVŠTÍ VOJÁCI V PRVÍM ROCE VELKÉ VÁLKY	42
4. 5. DRUHÝ ROK NA VÝCHODNÍ FRONTĚ	45
4. 6. NA SOČSKÉ FRONTĚ	46
5. 12. ZEMĚBRANECKÝ PĚŠÍ PLUK.....	51
5. 1. ZROD ZEMĚBRANCŮ V ČÁSLAVI	51
5. 2. ZEMĚBRANCI V PRVNÍCH VÁLEČNÝCH STŘETECH.....	53
5. 3. ČÁSLAVSKÝ LANDWEHR V DALŠÍCH BOJÍCH NA RUSKÉ FRONTĚ	55
5. 4. 12. STŘELECKÝ PLUK NA PIAVSKÉ FRONTĚ	57
ZÁVĚR	65
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	65
PŘÍLOHY	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

ÚVOD

Bývalé královské město Čáslav ležící ve východní části středních Čech, v podhůří Železných hor, je považováno za historicky významné město našich dějin. V minulosti sídlo krajské správy, město, jehož nedílnou součástí je od 19. století až do dnešních dnů stálá vojenská posádka, které se věnuje část této Bakalářské práce.

První písemná zmínka o Čáslavi pochází z doby panování knížete Břetislava I. z roku 1052 v zakládací listině staroboleslavské kapituly.¹ Velký vliv na další rozvoj města má Přemysl Otakar II., který původní čáslavské hradiště přebírá ve špatném stavu a rozhoduje o výstavbě nového královského opevněného města. Jeho význam podtrhuje císař Karel IV. jenž město zmiňuje mezi 18 nejvýznamnějšími městy Koruny české ve svém *Majestas Carolina*.² Význam města roste i za husitských válek, kdy se Čáslav stává důležitým členem pražského svazu. V červnu 1421 se v místním kostele sv. Petra a Pavla konal slavný čáslavský sněm, na němž byly přijaty čtyři pražské artikule.³ Prosperitu a rozvoj města v 15. století značně poznamenala účast na stavovské straně povstání, za něž město potrestal Ferdinand I. odebráním velké části městských privilegií. Tak jako mnohá jiná města v zemi, byla také Čáslav zasažena událostmi třicetileté války, jejíž důsledky pociťovala ještě velkou část 17. století. V průběhu 18. století se městu dařil poklidný rozvoj, který nenarušila ani významná bitva v květnu 1742 v blízkých Chotusicích. Po bitvě ve městě přebýval vítězný pruský král Vilém II.⁴ V 19. století dochází k rozvoji společenského a kulturního života, na což mělo bezpochyby vliv i to, že se Čáslav stává sídlem stálé vojenské posádky. V poslední třetině 19. století se město natrvalo spojuje ponejprv s armádou Rakousko-uherskou, kterou po zániku habsburské říše nahrazuje armáda mladého československého státu. Tento svazek přetrval až do dnešních dnů, kdy je nedílnou součástí města blízká letecká základna Armády České republiky.

¹ Jan FROLÍK, *Čáslav- místo pro život: svědectví archeologie*, Praha 1999, s. 24.

² Čáslav náležela do kategorie měst, která nesměla být nikdy zastavena, nebo nanejvýš na dobu 9- ti let. Viz Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí koruny české, svazek IV. A 1310-1402*, Praha, 2003, s. 122.

³ 3.-7. června 1421 byl ve městě svolán generální sněm zemí Koruny české, na kterém se setkávají představitelé husitských svazů se zástupci katolické církve a vyslanec krále Zikmunda. Hlavními body programu sněmu se mělo stát prosazování čtyř artikul pražských a uznání Zikmunda jako českého krále. Viz Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek V 1402-1437*, Praha, 2010, s. 296.

⁴ August SEDLÁČEK, *Děje města Čáslavě*, Brno, 2012, s. 238.

A právě historii stálých vojenských posádek umístěných ve městě ve sledovaném období se věnuje tato práce, která se pokouší z dostupné literatury a veřejných archivních fondů zmapovat alespoň zevrubně dějiny dvou pluků rakousko-uherské armády, které byly s Čáslaví pevně spjaty, jak v mírových dobách, tak v období do té doby největšího válečného konfliktu později přejmenovaného na 1. světovou válkou.

Úvodní kapitola věnující se struktuře rakousko-uherské armády, nám pomůže lépe se zorientovat v systému tehdejšího velení a organizace vojska, a zevrubně nás seznámí s problematikou povolávání branců. V následující kapitole je představeno město Čáslav, jeho společenský a kulturní život od druhé poloviny 19. století do zrodu samostatného státu. Na tuto část navazuje kapitola zabývající se společným soužitím civilního obyvatelstva a vojáků v Čáslavi, doplněná přehledem postupné výstavby objektů, které armáda potřebovala pro svou činnost. Poslední dvě kapitoly se věnují stručné historii obou pluků od jejich vzniku až do konce 1. světové války.

Práce čerpá z dostupné literatury vydané na dané téma a zároveň z historických pramenů, uložených především ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře. Základem pro seznámení s dějinami města zvláště v období druhé poloviny 19. století a počátku 20. století, se stala kniha Jindřicha Levého *Čáslav, stručný průvodce po městě a okolí*⁵ a především kniha Augusta Sedláčka *Čáslav, stručný průvodce po městě a okolí*.⁶ Ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře se nachází fond Archiv města Čáslavi, ve kterém jsou uloženy kromě jiného všechny městské kroniky nejen z období, kterému se věnuje tato práce. V těchto kronikách jsou zaznamenány i události zabývající se vojenskou posádkou ve městě a společným soužitím města s armádou. V tomto archivu je také dochován obsáhlý soubor dobového tisku. Konkrétně jde o týdeníky *Pravda*⁷ a *Čáslavské listy*.⁸ V těchto periodikách jsou k dispozici články, které pravidelně monitorovaly i tehdejší události bezprostředně související s vojenskou posádkou umístěnou v Čáslavi.

V otázce dostupné literatury věnující se Rakousko-Uherské armádě se situace v posledních letech zlepšuje. Této oblasti se přirozeně nevěnovala žádná literatura v prvních letech po vzniku Československého státu, kdy byla logicky upřednostňována především

⁵ Jindřich LEVÝ, *Čáslav, stručný průvodce po městě a okolí*, Čáslav, 1925.

⁶ A. SEDLÁČEK, *Děje města Čáslavě*.

⁷ SOKA Kutná Hora, *Pravda*, Čáslav.

⁸ SOKA Kutná Hora, *Čáslavské listy*, Čáslav.

literatura zabývající se legionářskou tematikou, která ovšem po nástupu totalitní moci zanikla také. Po demokratických změnách v naší společnosti mohlo dojít k opětovnému vydávání publikací týkajících se jak samotné habsburské monarchie, tak rakousko-uherské armády. Větší část této práce čerpá právě ze zdrojů současné generace autorů zabývajících se daným tématem. Nejdůležitějším pramenem se stala trilogie Libora Nedorosta *Češi v 1. světové válce*⁹ a dále knihy historika vojenství Josefa Fučíka, který se také hojně věnuje událostem a osobám spojeným s rakousko-uherskou armádou.

Podstatná část této práce se věnuje 21. pěšímu pluku a 12. zeměbraneckému pluku. O 21. pěším pluku je v literatuře a historických pramenech poměrně častá zmínka. Horší situace je v mapování činnosti pluku zeměbraneckého. Práce značně těží z fondu bývalého příslušníka 21. pěšího pluku mjr. Trenklera,¹⁰ přímého účastníka bojů 1. světové války. V tomto fondu, který je uložen v Státním okresním archivu v Kutné Hoře, jsou popsány zevrubné dějiny pěšího pluku od samotného vzniku až do prvorepublikového období. Fond obsahuje také základní informace o čáslavském zeměbraneckém pluku a věnuje se i výstavbě vojenských objektů ve městě a s tím souvisejícím odkupům pozemků pro tyto účely. Touto tematikou se zabývá i výše zmíněný dobový regionální tisk.

Díky stěhování Vojenského ústředního archivu¹¹ z pražského Karlína do nově zrekonstruovaných prostor na pražské Ruzyni byl částečně znesnadněn přístup k fondu 12. zeměbraneckého pluku. Fond samotný není zpracován a je tím pádem náročnější na vytěžení potřebných informací, jedná se o cca 700 folií psaných poměrně čitelným kurentem v německém jazyce, obsahujícím opis válečného deníku pluku včetně dobových válečných map a náčrtů bojových pozic pluku na frontě.

V práci jsou využity i katastrální mapy města Čáslav z daného období, které dokumentují rozsah vojenských staveb pro město. Tyto mapy jsou dostupné v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze Kobylisích a přiloženy k názorné ukázce, jak se výstavba vojenských objektů projevila na katastrálním rozšíření města. V příloze jsou zveřejněny dobové fotografie různých jednotek z fronty. Tyto lze získat na internetových stránkách, které se zabývají tematikou rakousko-uherské armády.

⁹ Libor Nedorost, *Češi v 1. světové válce*, Praha, 2006.

¹⁰ SOkA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹¹ Ústřední archiv zeměměřictví a katastru v Praze-Kobylisích, fond B-katastrální mapy.

1. RAKOUSKO-UHERSKÁ BRANNÁ MOC PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU

1. 1. BRANNÁ POVINNOST V RAKOUSKU-UHERSKU

Jako důsledek tzv. vyrovnání z roku 1867 byla habsburská říše rozdělena na dvě části se samostatnými odlišnými ústavami. Díky těmto ústavám se císařství de facto rozděluje na dvě rovnocenné království, tzv. Předlitavsko oficiálně pojmenované jako Království a země v říšské radě zastoupené a Zalitavsko, nebo-li země Koruny svatého Štěpána. Společná pro obě země zůstala jen oblast zahraničních věcí, říšské finance a společné složky armády.

Společná složka armády spadala do kompetence říšského ministerstva války (K. u. k. Reichs-Kriegs-Ministerium) sídlícího ve Vídni. Jako nově vzniklou součástí armády se po Rakousko-Uherském vyrovnání stávají jednotky zeměbrany. Obě části zeměbrany mají své samostatné zemské ministerstva obrany. Pro Předlitavsko je to vídeňské Kaiserlich-königliches Ministerium für Landesverteidigung. Nejvyšším velitelem vojska se přes svou Vojenskou kancelář stává panovník, jež má díky tomu významný vliv na řízení armády. Samotné velení nad armádou má generální štáb, vedený náčelníkem generálního štábu, jež ztělesňuje vrchní velení armády. Díky Prosinčové ústavě získává parlament právo povolovat počet odváděných branců do armády. 5. prosince 1868 byl vydán nový branný zákon, jímž je zavedena všeobecná branná povinnost. Díky tomuto zákonu jsou zrušeny výsady a četná osvobození od vojenských povinností. Zároveň došlo k rozdělení doposud jednolitého vojska na čtyři samostatné části. Dvě části jsou jednotné pro celé dvou státi a to společné císařské a královské vojsko (Kaiserliches und königliche Heer) a císařské a královské námořnictvo (Kaiserliches und königliche Kriegsmarine). Odděleně byly vytvořeny složky zeměbrany. Předlitavský Kaiserlich-königliche Landwehr a také zalitavský Magyar királyi honvéd. Původní určení pro zeměbranecké jednotky byla případná bojová činnost na vlastním území, ale jen se svolením zákonodárných sborů svých zemí.¹² Pro Rakousko-Uherskou armádu nebyl landwehr zcela neznámá věc. Prvně vzniká v poněkud jiné formě už za napoleonských válek.¹³ Jeho úlohu ale převzala po svém vzniku v roce 1886 tzv. domobrana. Domobrana

¹² Libor Nedorost, *Češi v 1. světové válce, 1. díl Mým národům*, s. 76.

¹³ Císař František I. vydává na jaře roku 1808 patenty, kterými vzniká tato nová složka armády. Jiří KOVAŘÍK, *Napoleon na Dunaji*, Praha, 2009, s. 24.

tedy po svém vzniku nahrazuje pro činnost na vlastním území zeměbranu.¹⁴ Posledním zákonem pro společné rakousko-uherské ozbrojené síly byl branný zákon č. 129 z července roku 1912. Tímto byla uzákoněna branná povinnost pro všechny mužské obyvatele podunajské říše ve věku 20-22 let.¹⁵ Byla stanovena dvouletá základní služba, ale u jezdeckta a dělostřelectva společně se speciálními druhy vojsk byla tato služba prodloužena na roky tři. Po skončení základní služby byl každý branec veden dalších 12 let v náhradní záloze.¹⁶ Každý odvedený muž po skončení základní služby, byl tedy veden sedm let v záloze, posléze přeřazen na dva roky do registrace zeměbrany a nakonec přeřazen do domobran.¹⁷

Zeměbrana se tímto stává v podstatě regulérním vojskem rovnocenným s pravidelnou armádou, což se posléze naplnilo během bojů první světové války.¹⁸ Na samém počátku vzniku zeměbrany bylo na území Čech a Moravy umístěno 12 zeměbraneckých pluků.¹⁹ Do roku 1901 doplnily tento počet další tři pluky.²⁰ Všechny tyto jednotky měly minimálně 60% mužstva české národnosti, což zhruba zodpovídalo poměru českého a německého obyvatelstva. V Čechách a na Moravě byli také umístěny dvě velitelství zeměbraneckých pěších divizí, každá s dvěma podřízenými zeměbraneckými pěšími brigádami, pod které spadaly samotné pěší zeměbranecké pluky, každý se třemi pěšími prapory.²¹

¹⁴ 3 roky řadové služby, 7 let v záloze, 2 léta služby u zemské obrany a 11 let být k dispozici domobraně. Viz. SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 1. 5. 1886., č. 18, s. 2.

¹⁵ Odvody probíhaly v měsících březnu a dubnu, případně v mimořádných termínech. Seznam branců vypracovávali starostové obcí. Viz SOKA Kutná Hora, Archiv města Čáslav, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 158.

¹⁶ U válečného námořnictva byla situace odlišná. Základní služba trvala 4 roky a pět let trvala branná povinnost v záloze. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 1. díl Mým národům*, s. 78.

¹⁷ Záložní vojáci měli několik povinností. Především nastoupit k pravidelným vojenským cvičením ve zbrani a v případě vyhlášení mobilizace splnit svou brannou povinnost. Pro ty, kteří odsloužili dva roky, byla povinná maximálně čtyři cvičení v celkové délce, která nesměla překročit 14 týdnů, přičemž maximální délka jednoho cvičení nemohla překročit dobu čtyř týdnů. Viz Tamtéž, s. 80.

¹⁸ Branným zákonem z roku 1889 byl stanoven pro obě zeměbrany zvláštní kontingent branců, kteří zbyli po naplnění počtů u společného vojska válečného námořnictva. Viz Tamtéž, s. 82.

¹⁹ Štáby těchto pluků byly umístěny v těchto městech: Plzeň, Praha, Mladá Boleslav, Jičín, Čáslav, Olomouc, Brno, Kroměříž, Písek, České Budějovice, Vysoké Mýto a Těšín. Viz Tamtéž, s. 128.

²⁰ Cheb, Litoměřice a Opava. Viz Tamtéž, s. 86.

²¹ 21. Zeměbranecká pěší divize Praha s podřízenou 41. Zeměbraneckou pěší brigádou v Plzni a 42. Zeměbraneckou pěší brigádou v Praze, v Litoměřicích sídlil štáb 26. Zeměbranecké pěší divize s podřízenými 51. zeměbraneckou pěší brigádou ve Vysokém Mýtu a 52. zeměbraneckou pěší brigádou, jejíž velitelství taktéž sídlilo v Litoměřicích. Viz Tamtéž, 87.

1. 2. STRUKTURA SPOLEČNÉ ARMÁDY

Po roce 1882 dochází k základní přeměně organizační struktury rakousko-uherských ozbrojených sil. Je zřízeno 15 teritoriálních sborů a jedno zvláštní velitelství v Zadaru. Původně se na území českých zemí nacházely tři velitelství těchto teritoriálních sborů.²² Společné vojsko tak až do propuknutí první světové války zahrnuje tři hlavní druhy vojsk: Pěchotu (Infanterie), jezdeckto (Kavallerie) a dělostřelectvo (Artillerie). Součástí armády byli také některé technické pomocné a týlové jednotky. U hlavní úderné složky armády, pěchoty, sloužilo 62% mužstva. Při mírovém stavu podléhaly sborovým velitelství zpravidla dvě, výjimečně tři pěší divize, jedna jezdecká brigáda a jedna, nebo více brigád dělostřeleckých. Součástí těchto sborů byli také patřičné technické, spojovací a týlové jednotky. V případě válečného stavu se ke stávajícím sborům měli připojit po jedné divizi Landwehru, u uherských sborů Honvédů a oddíl těžkých houfnic.

Před sarajevským atentátem tak Rakousko-Uhersko disponovalo 33 pěšími divizemi společné armády, po osmy divizích landwehru a honvédů, deseti jezdeckými divizemi včetně dvou husarských divizí a množstvím ostatních technických a týlových jednotek. Po vyhlášení mobilizace se počet divizí navýšil na 49 ½. Během války došlo k několika reorganizacím ve struktuře rakousko-uherské armády. Ke konci války na jaře roku 1918 měli branné síly monarchie 26 sborových velitelství skládající se z jednotných 60 pěších divizí včetně dřívějších zeměbraneckých nově přejmenovaných na střelecké divize. K tomu lze připočít domobranecké jednotky o síle 10 divizí.²³ K těmto počtům je potřeba započítat 11 jezdeckých divizí a 88 dělostřeleckých brigád. Značně vzrostl počet leteckých jednotek.²⁴ Díky rozvoji automobilů došlo i ke značnému navýšení počtu automobilních jednotek.

V předvečer 1. světové války byli oba čáslavské pluky 21. pěší a 12. zeměbranecký, jejichž zevrubné historii je v této práci věnována určitá pozornost, zařazeny do sestavy velitelství litoměřického IX. sboru. Většinou míval každý sbor tři pěší divize. Pěší pluk patřil do sestavy 10. pěší divize s velitelstvím v Josefově. Zeměbranecký pluk spadl pod velitelství

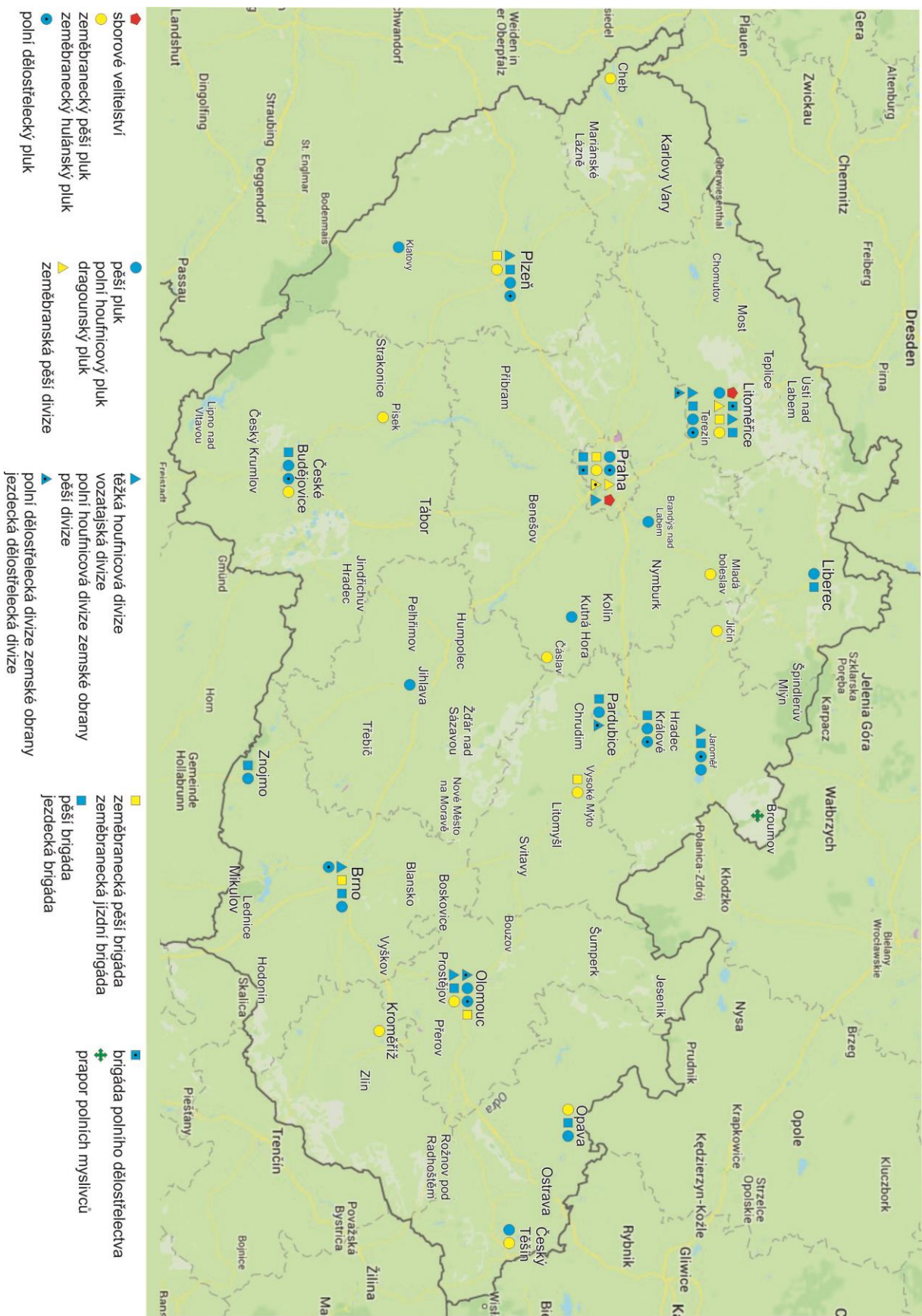
²² Velitelství VIII. sboru v Praze, IX. sboru v Josefově a X. sboru v Brně. Při pozdější reorganizaci bylo IX. velitelství sboru předislokováno do Litoměřic a X. sboru do haličského Přemyšlu. Díky těmto změnám náleželo teritorium jižní Moravy pod vídeňské velení a severní Morava s částí českého Slezska podléhala velení v Krakově. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 1. díl Mým národům*, s. 65.

²³ Každá pěší divize měla 6500 mužů pro bojovou činnost. Skutečný stav tzv. živých osob byl vyšší o nebojové profese a služby. Viz Josef FUČÍK, *Piava 1818*, s. 54-55.

²⁴ Bylo nasazeno 82 leteckých a 32 balonových rot. Viz Tamtéž, s. 54.

26. zeměbranecké divize se sídlem v Litoměřicích. Mezi velitelstvím divize a velitelstvím pluku byl ještě jeden mezistupeň a to velitelství brigády. Pěší pluk měl takovéto své velitelství brigády v Hradci Králové s označením 20. pěší brigáda a zeměbranci náležely pod velitelství 51. zeměbranecké pěší brigády se sídlem ve Vysokém Mýtě. Po většinu války se tato sestava od stupně divize v podstatě až na malé výjimky neměnila. Občas se stalo, že došlo ke krátkým přesunům a promícháním jednotek. Celý litoměřický sbor byl v mobilizačních plánech určen pro činnost proti Rusku, tak jako se tomu nakonec v létě 1914 nakonec stalo.²⁵

²⁵ Peter JUNG, *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, Brno, 2007, s. 39.

2 ČÁSLAV OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1918

2. 1. HOSPODÁŘSKÝ ROZVOJ MĚSTA

I v Čáslavi došlo ve druhé polovině 19. století k průmyslovému a stavebnímu rozvoji. V tomto období zde bylo centrem hlavní náměstí, k němuž přiléhalo menší Kostelní náměstí s dominantou města – kostelem sv. Petra a Pavla. Z náměstí vycházely dvě hlavní silnice, severním směrem na Kutnou Horu a v opačném směru na Golčův Jeníkov, podél kterých vedla hlavní zástavba s obchody a řemeslnickými dílnami. Díky hospodářskému rozvoji se město začalo rozšiřovat především na Táborském předměstí a za Podměstským rybníkem, kde vznikl např. lihovar a nový pivovar. Na Chrudimském předměstí byla postavena nová jatka²⁶ a cukrovar. V této době kolem města stály ještě poměrně zachovalé městské hradby se čtyřmi branami. Všechny moderní vojenské objekty byly postaveny na jižní periferii města, několik set metrů za jeníkovskou bránou.

I díky tomuto rozšiřování města jsou od léta 1882 pojmenovány městské ulice.²⁷ Mezi první stavby tohoto období náleží budova městského muzea. Hlavním uživatelem těchto prostor se stává místní vlastivědný spolek Včela čáslavská.²⁸ Významu města také odpovídá stavba nového komplexu nemocnice. O potřebě výstavby nového moderního zařízení, které mělo nahradit stávající, už nevyhovující objekt městského špitálu, rozhoduje okresní výbor na podzim 1887.²⁹ Na svou dobu šlo bezesporu o vysoce moderní počín nejen v architektonickém řešení, ale také v oblasti špičkového zdravotnického vybavení. Nemocnice se mohla pyšnit prvním centrálním vytápěním ve městě. V průběhu času docházelo k postupnému doplňování moderními zdravotnickými prostředky. V roce 1904 zde byl instalován, jako jeden z prvních v zemi, rentgen, což je s povděkem okomentováno v městské kronice pod titulkem „*Roentgenův přístroj, důležitý pro objevy vad vnitřních*“.³⁰

Snahou o zvýšení životní úrovně obyvatelstva byla také stavba nové vodovodní sítě. Městské zastupitelstvo využilo situace, kdy bylo nutné zavést vodovod do nově stavěných

²⁶ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s 408.

²⁷ Některé touto cestou dostávají oficiálně do vínku jejich někdy i staleté pojmenování, některé jsou pojmenovány zcela nově. Viz Tamtéž, s. 259-260.

²⁸ Tamtéž, s 328.

²⁹ S nákladem necelých devadesáti tisíc zlatých ji postavil vysokomýtský stavitel Josef Drahoš. Viz Tamtéž, s. 420.

³⁰ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Kronika města Čáslavi III.* s. 210.

kasáren a rozhoduje se tak zavést vodovodní síť do celého katastru města.³¹ Moderní kanalizace se ve městě začne stavět později až po roce 1903.³² Velký podíl na vzniku zcela nové čtvrti Budín má Stavební a bytové družstvo, které se ve svých stanovách zavazuje, že „bude stavěti domy úřednické, učitelské, dělnické atd. pro členy družstva, kteří složí jednu desetinu nákladu”.³³

Do města také dorazil moderní výtěžek tehdejšího technického rozvoje, elektrický proud. K jeho prvnímu využití dochází v soukromých prostorech místního cukrovaru dne 17. listopadu 1883 díky čtyřem generátorům, dodaných firmou Siemens. Tyto generátory, které poháněly parní stroje, rozsvítily čtyři svítilny na cukrovarském dvoře. Událost byla dopředu inzerována a sledována hojným počtem nejen místních obyvatel. V městské kronice se nachází zmínka pod titulkem „*Neobyčejná záře po celém okolí se rozléhající přivolala množství obdivovatelů*”.³⁴ Ve městě samotném dochází ke snaze o veřejné osvětlení až o šest let později, kdy je rozhodnuto o výstavbě elektrické centrály. Nicméně Čáslav je napojena na veřejnou elektrifikační síť až v poslední předválečný rok, kdy je do města přiveden proud z kolínské Křížkovy elektrárny.³⁵ Osvětlení ulic a náměstí na počátku 19. století zabezpečuje plynové osvětlení, jež nahrazuje stávající osvětlení lihovými lampami, zřízené po výstavbě městské plynárny v roce 1902. Následujícího roku jsou plynem osvětleny všechny veřejné budovy.³⁶ V posledním roce 19. století se městská rada usnáší k provedení praktických kroků ke zřízení telefonního spojení města s okolním světem. Už následující rok vydává c. a k. ředitelství pošt povolení ke zřízení telefonní sítě. Bohužel se vyřízení této žádosti pozastavilo na ministerstvu obchodu, a tak městská rada zasílá této instituci opětovnou žádost v březnu 1901.³⁷ Ještě téhož roku se pomyslné ledy hnuly a v květnu je zavedeno telefonní spojení s Kutnou Horou, avšak teprve začátkem roku 1903 je slavnostně zahájen oficiální provoz sítě.

³¹ Bylo počítáno také s dalším rozvojem města, protože projekt vodovodu byl dimenzován pro 12000 obyvatel s průměrnou spotřebou 30 litrů vody na osobu a den. Viz SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 262.

³² Tamtéž, s. 302.

³³ SOKA Kutná Hora, AMČ, *AMČ Kronika města Čáslavi IV.*, s. 101.

³⁴ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 311.

³⁵ Elektřina byla ale využita jen k osvětlení některých budov ve městě. Viz SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě IV.*, s. 121.

³⁶ Cena plynového osvětlení je propočítána na 3 haléře za hodinu provozu. Projekt plynofikace byl proveden částečně podle vzoru měst Příbrami a Roudnice nad Labem, kam byl městskou radou zaslán dotaz na zkušenost s touto technologií. Viz SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 174-175.

³⁷ Stát požaduje po městu jednorázový poplatek ve výši 1710 korun a za každou telefonní stanici navíc 210 korun. Viz Tamtéž, s. 116.

Ještě téhož roku se pomyslné ledy hnuli a v květnu je zavedeno telefonní spojení s Kutnou Horou. Ale teprve začátkem roku 1903 je slavnostně zahájen oficiální provoz sítě.³⁸ Ve stejném období dochází také k prvnímu neúspěšnému pokusu o zřízení automobilového meziměstského spojení města s okolím.³⁹

Ve městě probíhá také první filmové představení. Známy český kouzelník a průkopník v oblasti kinematografie, Viktor Ponrepo, místním občanům předvedl svůj kinematograf. První městské filmové představení vzbudilo u občanů, díky živým obrazům, velkou pozornost.⁴⁰ K dalším atrakcím, které mohlo místní obyvatelstvo spatřit, patří předvedení jednoho z největších technických divů tehdejší doby – aeroplánu, prvním známým českým průkopníkem létání Ing. Janem Kašparem. Po několika neúspěšných pokusech, s ohledem na nepřízeň počasí, se konečně 12. srpna 1911 podaří na místním vojenském cvičišti vzlet jeho letounu typu.⁴¹

2. 2. DĚLNICKÉ Hnutí A POLITICKÉ PROCESY VE MĚSTĚ

Díky silícímu národnostnímu uvědomění dochází i v Čáslavi k rozvoji politického života. Velký rozruch nejen v městské radě, ale i mezi prostým obyvatelstvem vyvolala snaha o zrušení Badeniho jazykových nařízení.⁴² Díky odvolání těchto nařízení v roce 1897 probíhala po českých městech vlna protestů, nejinak tomu bylo v Čáslavi,⁴³ dochází zde k celému počtu jak oficiálních, tak neformálních protestních akcí. Prvním počinem, k odstartování protestů ve městě, se stává schůze politického klubu Strany svobodomyšlné, která se pod předsednictvím MUDr. Jarmila Věšína konala 8. října 1899. Po ukončení této schůze dochází ke spontánnímu projevu občanů města, ale i některých oficiálních institucí. Po městě jsou okamžitě vyvěšeny prapory v národních barvách. Na stranu protestů se přidává i místní radnice spolu Okresním výborem, kde jsou rovněž vyvěšeny národní prapory.

³⁸ Na poštovním úřadě je zřízena veřejná telefonní stanice a ve městě je 10 bytových stanic. O pět let později toto číslo stouplo na číslo 33. Jen pro zajímavost. Za 3 minutový hovor do sousední Kutné Hory se platilo 60 haléřů, do Prahy 1 koruna a do Vídně 2 koruny. Viz SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 175-176.

³⁹ Na městskou radu přichází žádost od majitele Bohdanečských lázní Jana Veselého o podporu, kterou městská rada zamítá. Viz Tamtéž, s. 287.

⁴⁰ Tamtéž, s. 236.

⁴¹ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě IV.*, s. 75-76.

⁴² V dubnu 1897 vydala předlitavská válka novelizaci Steymarových jazykových nařízení z roku 1880. Podstatou nařízení bylo větší zrovnoprávnění českého jazyka s jazykem německým. Díky německým protestům byla nařízení opět modifikována v únoru následujícího roku novým ministerským předsedou P. Gautskem. Viz Marcela C. EMERTOVIČOVÁ, *České země v letech 1848-1918*, Praha, 1998, s. 110.

⁴³ Čáslav patřila mezi města s českým obyvatelstvem.

To vše ale nenechává klidným místní hejtmanství, jež uvádí do zvýšené pohotovosti četnictvo a místní vojenskou posádku, nakonec ale díky klidnému průběhu nemusí policie zasahovat.⁴⁴ Dalším krokem protestů se stává usnesení městské rady ze dne 22. října o uspořádání manifestačního průvodu všech místních spolků. Protestní akce byla zahájena slavnostním projevem z balkónu radnice, starostou Dr. Ignácem Fialou. Cílem manifestace se stalo okresní hejtmanství, kde byla oficiálně odevzdána deputace do rukou místodržitelského rady.⁴⁵

Začátkem listopadu 1905 proběhla další politická manifestace pod patronací Strany národní svobodomyslné, Národně sociální a Sociálně demokratické strany. Kolem 3000 lidí manifestovalo ve městě pro rovné volební právo. Součástí několika projevů byly také požadavky na větší rovnost národů v monarchii, a dokonce se objevily transparenty s požadavkem na českou samostatnost. Na závěr manifestace byla přijata rezoluce a ta posléze předána na okresní.⁴⁶ Další reakce na sebe nenechaly dlouho čekat – 28. listopadu 1905 se konaly manifestace ve všech městech monarchie, Čáslav nevyjímaje, s požadavkem na všeobecné volební právo. Až 8000 manifestujících občanů města a blízkého okolí, v místní části zvané Lázně, podporovalo svou přítomností tento požadavek. Na konci shromáždění oznámil starosta města Dr. Jan Zimmer, že obdržel zprávu z Vídně, obsahující informaci o novém vládním návrhu na novou volební reformu. Oznámení přijali manifestující hromovým „hurá“ a pokojně se rozešli domů, pod dohledem zmobilizované policie a vojska.⁴⁷

V období vzniku samostatného státu byl dne 13. října 1918 doručen z pražské Socialistické rady leták s doporučením na generální stávkou, která měla podpořit proklamaci za vznik samostatného státu. Díky místnímu učiteli Hynku Brožovi je vyhotoveno a rozmnoženo svolání k všeobecné stávce a manifestaci pro podporu republiky: „*Občané! Sejděte se všichni o půl třetí hodiny odpoledne u pily*“.⁴⁸ Následující den byl očekáván s napětím a nadšením. „*Ráno byl všude klid, krámy zavřeny a obecnostvo vycházelo ve svátečním oděvu*“.⁴⁹ Už odpoledne vlály po celém městě národní prapory a tisícový dav se

⁴⁴ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 60-61.

⁴⁵ Tamtéž, s. 61-64.

⁴⁶ Tamtéž, s. 253-254.

⁴⁷ Hlavní podstatou volební reformy bylo zrovnoprávnění všech pěti volebních kurií. Viz. Marcela C. EMERTOVÁ, *České země v letech 1848-1918*, Praha, 1998, s. 115.

⁴⁸ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Kronika města Čáslavi IV.*, s. 313.

⁴⁹ Tamtéž, s. 313

shromáždil u pily, aby se společně vydal poklidným manifestačním pochodem ulicemi na náměstí. Z balkónu městské radnice byla už tento den provolána sláva Československé republiky.⁵⁰

Samotný historický osmadvacátý říjen pak začal poklidným tichým ránem, ale již v dopoledních hodinách dorazily do města z Prahy první zprávy o vyhlášení samostatné republiky. Ihned byly vyvěšeny prapory v červeno-bílých národních barvách a na náměstí došlo ke shromáždění obyvatelstva, kde byl každý občan ozdoben trikolórou.⁵¹

2. 3. KULTURNÍ A SPOLEČENSKÝ ŽIVOT

Na přelomu 19. a 20. století byl ve městě poměrně čilý společenský ruch, odpovídající jeho tehdejšímu významu a velikosti. Ve městě existovala spousta spolků jak s kulturní, tak se sportovní náplní. Lze to zjistit především z kronik, které si jednotlivé spolky a organizace vedly.⁵² Mezi nejstarší spolky ve městě náležel ochotnický spolek, který byl založen už v roce 1843. Zdejší ochotníci byli velmi aktivním spolkem, který každoročně připravoval několik premiér divadelních představení. Po dvou letech stavby bylo v únoru 1869, nejen pro potřebu místních ochotníků, slavnostně otevřeno Dusíkovo divadlo.⁵³ V roce 1899 vzniká čáslavský Hlahol, který vznikl sloučením dvou kulturních spolků, a to pěveckého spolku Kovář a dámského spolku Vlastimila.⁵⁴

K nejvýznamnějším společenským organizacím své doby patřil Sokol. Tato nejen tělovýchovná organizace, která mněla bezpochyby obrovský vliv na vzrůst národního sebeuvědomění, byla ve městě založena v roce 1862.⁵⁵ Po necelých třiceti letech od vzniku sokolské jednoty bylo založeno stavební družstvo,⁵⁶ za účelem získání finančních prostředků na výstavbu vlastní tělocvičny. Pro získání prostředků na stavbu sokolovny probíhala řada sportovních a společenských akcí, pravidelně se za tímto účelem pořádaly také různé besedy či přednášky se zajímavými osobnostmi dané doby, mezi nimiž bývali např. i oblíbení

⁵⁰ SOkA Kutná Hora, AMČ, *Kronika města Čáslavi IV.*, s. 314.

⁵¹ Tamtéž, s. 319-321.

⁵² Příkladem je rok 1906. V tomto roce mělo město přes osm tisíc obyvatel a působilo v něm na 56 spolků. Dobový kronikář se nad takovým počtem pozastavuje a apeluje na částečné sloučení spolků a to především s ohledem na tříštění finančních prostředků poskytovaných na jejich chod. Viz SOkA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 202.

⁵³ A. SEDLÁČEK, *Děje města Čáslavě*, s. 263.

⁵⁴ SOkA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 43.

⁵⁵ SOkA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 59.

⁵⁶ Prvním předsedou družstva se stal MUDr. Jan Zimmer. Viz Tamtéž, s. 459.

cestovatelé.⁵⁷ Velkým zájmem se těšily rovněž přednášky na téma české historie. Stavba sokolovny se stala po několik desetiletí hlavním tématem místních Sokolů. Konečně na jaře roku 1908 byla stavba zahájena položením základního kamene a za tři roky s nákladem 146 000 zlatých dokončena. U příležitosti slavnostního otevření stavby probíhá velkolepá sokolská slavnost.⁵⁸ V roce 1898 vznikají první dva nesokolské spolky se zaměřením na sport. Bruslařský klub a Klub čáslavských velocipedistů.⁵⁹ Dvanáct let po založení Klubu českých turistů probíhá ve městě jeho celostátní sjezd. Jeho konání pomohlo k založení místní organizace. Bohužel turisté pro svou nečinnost o šest let později svůj klub rozpouštějí.⁶⁰

V Čáslavi pořádají své celozemské sjezdy i další spolky a organizace. Město si volí pro své jednání také například průmyslníci, kteří zde v roce 1882 pořádají VII. Sjezd kočující hospodářské společnosti království českého, za účasti dvou set delegátů, mezi nimiž nechyběli příslušníci vyšší české šlechty, včetně předsedy společnosti hraběte Jana Harracha. Celé osazenstvo sjezdu podniklo na sto dvaceti otevřených vozech slavnostní projížďku vyzdobenými ulicemi města a nejbližšími vesnicemi.⁶¹ O dva roky později se taktéž v Dusíkově divadle pořádá další sjezd, a to České lesnické jednoty pod předsednictvím knížete Karla Schwarzenberga.⁶² Městské divadlo se tak stává centrem veškerého kulturního a společenského života. Jeho prostory využívá, mimo jiné, také místní odbor Matice školské, která zde pořádá ve zhruba desetiletých intervalech svá výroční zasedání, spojené s místními slavnostmi jako byl jarmark s pouťovými atrakcemi. Jedním z hlavních cílů bylo získání finančních prostředků pro Ústřední matici školskou.⁶³

Součástí historie města je spojená s osobou Jana Žižky, který měl být zde v kostele Petra a Pavla, podle několika pramenů, údajně pochován. 18. srpna 1880 dochází k slavnostnímu odhalení pomníku tohoto vojevůdce na čáslavském náměstí. Realizace tohoto díla se podařila po několikaletém úsilí občanů a představitelů města. Při této příležitosti se ve městě koná slavnost nejen místního, ale také, bez nadsázky, celonárodního

⁵⁷ Tamtéž, s. 526.

⁵⁸ V době výstavby sokolovny měla organizace okolo 230 bratrů a už i sester, protože v Čáslavi vznikl první ženský oddíl už v roce 1900. Viz SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 89.

⁵⁹ Cyklisté krátce po založení svého spolku pořádají závod o délce 50 kilometrů ze Štoků do Čáslavi. Viz Tamtéž, s. 20.

⁶⁰ Tamtéž, s. 261.

⁶¹ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 249-252.

⁶² Tamtéž, s. 347-352

⁶³ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 189.

významu. Do města přijíždí mnoho deputací měst a spolků z celé české země. Dokonce je vypraven zvláštní vlak o délce čtyřiaadvaceti vagónů, který přiváží členy sokolské organizace ze všech jednot. Hlavní slavnost ale probíhá až následujícího dne v neděli dopoledne, kdy do Čáslavi přijíždějí další vlaky s účastníky slavnostního odhalení sochy. Nakonec se tento mnoha tisícový dav vydává ulicemi směrem k náměstí, kde je následně Myslbekova socha slavnostně odhalena.⁶⁴ Jednalo se o bezpochyby největší událost, po Čáslavském sněmu z roku 1421, která se zřejmě do dnešní doby ve městě konala. Předvojem této události se stala Výstava archeologická, kterou pořádala Včela.⁶⁵ Jen dva týdny po odhalení pomníku byl otevřen první ročník nižšího gymnázia s počtem 72 studentů. Tento ústav dočasně nachází azyl v prostorech prvního poschodí měšťanské školy, ale hned následujícího roku je gymnázium přestěhováno do nové budovy, jejíž část byla také dočasně využívána jako obecní opatrovna a sirotčinec. Gymnázium bylo vystavěno na náklady obecní záložny a posléze vykoupeno městskou pokladnou.⁶⁶

⁶⁴ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s 177-204.

⁶⁵ Mezi jinými vystavenými artefakty z města a blízkého okolí byla také údajná žižkova košile. Členem výstavního výboru je mimo jiné též starosta Čáslavi a známý archeolog Dr. Kliment Čermák. Viz Tamtéž, s 167.

⁶⁶ Na počest následníka trůnu je pojmenována jako Rudolfinum Viz Tamtéž, s. 238.

3. SPOLEČNÉ SOUŽITÍ ARMÁDY A CIVILNÍHO OBYVATELSTVA A VÝSTAVBA VOJENSKÝCH OBJEKTŮ VE MĚSTĚ ČÁSLAV

3.1. SPOLEČNÉ SOUŽITÍ ARMÁDY A CIVILNÍHO OBYVATELSTVA

Od druhé poloviny 19. století dochází k vytvoření pevného svazku městského obyvatelstva s místní vojenskou posádkou. Už od příchodu první stálé vojenské jednotky, záložního praporu 21. pěšího pluku v roce 1854, začíná ne vždy úplně jednoduché soužití. Začíná tak nová epocha, kdy se zde nachází poměrně velká posádka v poměru k počtu civilního obyvatelstva. Při sčítání lidu k 31. prosinci roku 1900 žilo v Čáslavi 8039 obyvatel a počet vojáků čítal 1106, což v průměru vychází, že každý devátý ve městě byl voják. Od předchozího sčítání lidu, o deset let dříve, došlo ke zvýšení počtu obyvatelstva o 266 lidí, ale počet vojáků se zvýšil o 483 osob.⁶⁷ Tato čísla dokazují vzestupnou tendenci poměru vojáků k civilistům. Bohužel, nejsou známy údaje z doby těsně předválečné, kdy byl počet vojáků zcela jistě ještě vyšší.

Je zřejmé, že obě dvě strany ze vzájemného soužití profitovaly. Armáda zde měla dva rozsáhlé, postupně vybudované, kasárenské objekty s veškerým, pro ni potřebným, zázemím, včetně dvou vojenských nemocnic. Výstavba všech těchto objektů na základě tehdejších zákonů ležela zcela na bedrech městské pokladny. Město muselo zabezpečit nejprve vhodné pozemky, posléze plány stavby a pak i samotnou stavbu. Po zkolaudování stavby byly objekty předány armádě do pronájmu a následně z nich bylo inkasováno nájemné, přičemž veškerá údržba a opravy budov opět připadaly na vrub městské pokladny. Jaké výhody ale plynuly z ubytování vojska pro město? Tak především vojenský erár se zavázal platit nájemné nejméně po dobu 25 let, což mělo stačit na pokrytí nákladů spojených se stavbou a jejich údržbou.⁶⁸ Nesporný ekonomický význam také mělo, že většina staveb byla zhotovena místními staviteli, kteří zcela určitě využívali místní řemeslníky na stavbě. Vzhledem k rozsahu staveb je nesporné, že zde musely být zaměstnány stovky dělníků, při jednotlivých etapách výstavby kasáren. Z tohoto určitě profitovalo nejen město, ale i jeho blízké okolí, jehož značnou část rodin tyto stavby živily. Jak již bylo výše zmíněno, veškerá údržba stále připadala na vrub městské pokladny, která pro tyto údržbářské práce najímala

⁶⁷ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 15. 2. 1901, č. 7, s. 2.

⁶⁸ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 13. 2. 1904, č. 7, s. 2.

opět řemeslníky z města a okolí, kteří tak měli možnost výdělků. Na základě dobového tisku je doloženo, že není snad jediné zasedání městské rady, kdy by nebyla řešena nějaká oprava, nebo dovybavení budov, které by zajišťoval místní živnostník nebo řemeslník. Jak se uvádí ve zprávě z městské rady ze dne 9. ledna 1905: „Schválené byly v čase od 2. ledna do 9. ledna vyplacené týdenní mzdy: za práci strojnickou na vodovodu ve vojenské nemocnici a kasárnách K 19•68, a za práci pokrývačskou K 5•48”.⁶⁹ I když mělo město a jeho obyvatelé z pobytu armády jistý užitek, probíhala vždy, po žádosti státních institucí na další etapu výstavby vojenských objektů, sáhodlouhá, někdy i několik let trvající diskuze, zda-li bude další stavba pro město výhodná, či nikoliv. Nakonec vždy převládla obava, aby armáda město z důvodu nedostatečných ubytovacích kapacit natrvalo neopustila, a tím pádem by městu zbyly jen prázdné rozsáhlé budovy.

Přes tisíc osob se muselo denně zásobovat potravinami a vším ostatním potřebným. Díky tomu měli zajištěn odbyt místní sedláci a výrobci potravin. Ale ne vždy vládla v této oblasti spokojenost, což dokazuje stížnost obchodního grémia městské radě, aby apelovalo na velitelství zemské obrany a velení pěšího pluku, v záležitosti preferování čáslavských obchodníků v dodávkách pro místní posádku.⁷⁰ Na druhou stranu docházelo i k projevům spokojenosti ze strany živnostníků, jak cituje kronika: *Čáslavští obuvníci dodávali v tomto roce větší množství obuvi pro vojsko a za práci dostalo se jim lichotivého uznání.*⁷¹ Podobným způsobem se vyjádřil v této souvislosti i místní plátek Pravda: *„Obuvníci čáslavští...dostavše počátkem t. r. větší dodávku obuvi pro vojsko, odvedli v těchto dnech tuto práci, za kterou nejen pp. mistrům ale i předsednictvu uvedení za vzorně zhotovené zboží s připomenutím že při příští dodávce opět mistrů čáslavských pamatováno bude.”*⁷² Zřejmě největší zisk měli majitelé zdejších pohostinských zařízení různé úrovně.

Pestrý byl i kulturní život ve městě. Pořádaly se bály, plesy a různé věnečky, za účinkování plukovních kapel zdejších pluků. Oblíbenost těchto kulturních akcí dokládá zmínka v novinách: *„Koncert, jenž byl uspořádán dne 20 t. m. kapelou 21. pluku ve prospěch zdejších chudých v hotelu u „Kralevice” vydařil se velice skvěle. Návštěva byla přehledná a účastníci tak animovaní, že setrvali do 3 hodin z rána. Hudba došla za vesměs zdařilé výkony zasloužilého*

⁶⁹ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 16. 1. 1905, č. 2, s. 2.

⁷⁰ SOkA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě IV.*, s. 100.

⁷¹ SOkA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 54.

⁷² SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 8. 7. 1899, č. 31, s. 2.

uznání, zvláště bouřlivým potleskem odměněna byla za skladby slovanské. Ráz zábavy byl tentokrát více český".⁷³ Koncerty bývaly velice oblíbené a konaly se několikrát do roka. Je zajímavé, že v repertoáru převládala původem česká tvorba. V roce 1889 vznikla dokonce snaha pořádat pravidelné koncerty na čáslavském náměstí každou středu, což z pochopitelných důvodů bylo dlouhodobě neuskutečnitelné.⁷⁴ Tento rok byl zřejmě nejbohatší na účinkování kapely 21. pluku na veřejných vystoupeních. Orchester se také zúčastňuje tzv. Velké koncertní akademie, kterou pořádala místní sokolská organizace, za účelem získání finančních prostředků na stavbu sokolovny.⁷⁵ Ve městě pořádaly své koncerty i plukovní kapely z jiných posádkových měst.⁷⁶

V době masopustu pořádala vlastní věneček také hudba pěšího regimentu.⁷⁷ Vojáci se nebáli ani pořádání tzv. humoristických večerů, jako například v únoru 1908 pod patronací příslušníků III. praporu zeměbranceckého pluku v hotelu U bílého koně.⁷⁸ Přirozeně, občas docházelo při tanečních zábavách k různým potyčkám a třenicím. Jako se tak stalo na taneční zábavě v hostinci U Čížků, kdy došlo mezi civilisty a vojáky ke rvačce, ke které musela být přivolána vojenská patrola, ale ani té se nepodařilo konflikt zcela vyřešit a museli být povoláni četníci.⁷⁹ Začátkem roku pravidelně probíhala plesová sezóna. Svůj vlastní ples pořádali také vojáci – tak jako ho v lednu 1888 pořádali ke všeobecné spokojenosti poddůstojníci 21. pluku v sále hostince „U královice".⁸⁰ Ani důstojnický sbor nezůstal pozadu s pořádáním pravidelných plesů, odpovídající vážnosti události byl požadavek na vhodnost slavnostních rób pro dámy.⁸¹ Velice aktivní byl též zdejší spolek vysloužilců, který pravidelně, několikrát ročně, pořádal kulturní a společenské akce, nejen za účelem výdělků na svou činnost, ale často také část zisků posílal na dobročinné účely např. pro Matici školskou, nebo na finanční výpomoc vdovám a sirotkům po jejich bývalých členech.

⁷³ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 23. 6. 1886, č. 29, s. 3.

⁷⁴ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 27. 4. 1889, č. 18, s. 3.

⁷⁵ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 1. 7. 1889, č. 30, s. 3.

⁷⁶ Takový koncert ve městě uskutečnila plukovní hudba 74. královéhradeckého pěšího pluku v červnu 1886. Koncert se měl konat za pěkného počasí v prostorách zahrady Měšťanské besedy a vstupné činilo 40 krejcarů na osobu, nebo 70 za rodinu. Viz SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 17. 6. 1886, č. 29, s. 3.

⁷⁷ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 21. 5. 1908, č. 23, s. 4.

⁷⁸ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 26. 2. 1908, č. 8, s. 4.

⁷⁹ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 25. 1. 1906, č. 4, s. 2.

⁸⁰ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 14. 1. 1888, č. 3, s. 3.

⁸¹ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 19. 1. 1889, č. 5, s. 2.

Pravidlem, v tehdejším Rakousko-Uhersku, byly každoroční oslavy narozenin a jmenin císaře Františka Josefa II., případně životních událostí a jubilea členů císařské rodiny. K těmto oslavám se pravidelně připojovala i Čáslav. Mimo zástupců církve, krajské samosprávy a zástupců města se slavnostmi, které se konaly na místním náměstí, zúčastňovali také zástupci armády – nejen při slavnostní mši v děkanském kostele, ale také pravidelnou slavnostní vojenskou přehlídkou, většinou doplněnou slavnostní salvou.⁸² Nepřekvapí tedy i účast nejvyšších představitelů místních regimentů na smutečních tryznách a pohřbech. Mezi ně náležela například smuteční bohoslužba po tragické smrti následníka trůnu Rudolfa.⁸³ Zástupci čáslavských pluků z řad důstojníků se také zúčastnili mše na uctění památky císařovny Marie Anny Savojské.⁸⁴

Do Čáslavi, poměrně významného posádkového města, přijížděli na pravidelné inspekce také vrchní činitelé tehdejší rakousko-uherské armády. Při každém příjezdu takového vyššího důstojníka nebo generála se konalo slavnostní přivítání, zpravidla už na vlakovém nádraží, za účasti zástupců samosprávy a městské rady v čele se starostou. Slavnostní přehlídka vojenské posádky bývala samozřejmostí. Z důvodu pravidelných inspekcí 12. zeměbraneckého pluku, patřil k nejčastějším vizitujícím arcivévoda Rainer. Nejinak tomu bylo v červnu 1890, kdy ve městě strávil celkem tři dny a svou návštěvu spojil s návštěvou městského muzea a dalších místních pamětihodností.⁸⁵

Místní vojáci bývali nápomocni při likvidaci některých větších požárů ve městě a v okolních obcích. Občas to byla jen souhra náhod, že se v blízkosti požáru vyskytovali vojáci, jako tomu bylo v roce 1896, kdy v blízkosti obce Závratec cvičila zákopnická jednotka zeměbraneckého pluku, která vydatnou měrou mohla pomoci při hašení několika obytných a hospodářských stavení v této obci.⁸⁶ U hašení podobného požáru na předměstí města se vyznamenala také náhodně kolem pochodující jednotka 12. zeměbraneckého pluku, pod velením nadporučíka Srnce. Jak dokládá zmínka v dobovém tisku: „*Hojné pochvaly hodno jest i mužstvo zemské obrany, které pilně pomáhalo do stříkaček čerpati vodu, ku kteréžto práci z mnohých civilistů se nechtělo*“.⁸⁷ Účast vojáků, zejména zeměbraneckého pluku, při větších

⁸² SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 22. 11. 1908, č. 48, s. 2.

⁸³ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 9. 2. 1889, č. 11, s. 2.

⁸⁴ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 10. 5. 1890, č. 24, s. 3.

⁸⁵ SOkA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 28. 6. 1890, č. 2, s. 1.

⁸⁶ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 6. 7. 1896, č. 31, s. 2.

⁸⁷ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 30. 5. 1898, č. 30, s. 1.

požárech bývala tak pravidelná, že to může navodit zdání, jakoby vojáci byli vlastně součástí tehdejší obdoby dnešního integrovaného záchranného systému.

I ve sportu docházelo k vzájemnému měření sil mezi civilisty a vojáky. V září 1907 se uskutečnil fotbalový zápas mezi výběrem zeměbranceckého pluku a mužstvem S. K. Slavoj z Golčova Jeníkova. Vojenské mužstvo zvítězilo a zdařilou akci narušilo jen zranění holenní kosti jeníkovského hráče a zcizení menší finanční částky z provizorních kabin.⁸⁸ Tento první doložený fotbalový zápas nebyl první sportovní akcí se spoluúčastí armády. Už o deset let dříve se armáda aktivně podílela na zabezpečení cyklistických závodů po okolí Čáslavi. Hlavním centrem tohoto závodu se stalo místní vojenské cvičiště. Jak se dále píše v tisku: „*Na vojenském cvičišti, které k tomu cíli s veškerou ochotou a laskavostí c. k. místním velitelstvím zapůjčeno bylo, bude pro zábavu, pohodlí a občerstvení p. t. obecnstva co nejsvědomitěji postaráno.*“⁸⁹

Při vzájemném soužití však docházelo i drobným nepříjemnostem. Občas se řešily zvláštní problémy, jako například vojáci, starající se o koně při cestě na jejich plavení ke splavu v místě zvaném Nazaret, jezdili s koňmi po chodnících, místo po cestě, a tím údajně ohrožovali především hrající si děti.⁹⁰

Zásadní zlom nastal s vyhlášením války Srbsku a následnou mobilizací. Ve všech městech monarchie, které byly sídlem s vojenskou posádkou, došlo k ohromnému organizačnímu zmatku, stejně tomu bylo v Čáslavi. Ubytovací kapacity pro mobilizované brance zcela nedostačovaly, a proto musely být jednotlivé části pluků předislokovány do okolních obcí. Krátce po vyhlášení války s carským Ruskem, odjíždějí oba pluky na ruskou frontu. I po opuštění domovské posádky oběma regimenty, zůstala Čáslav stále vojenským městem – bylo zde okresní doplňovací velitelství a byla zřízena také četná vojenská zdravotnická zařízení. Plně funkční zůstaly obě plukovní nemocnice, ke kterým bylo ve městě zřízeno několik provizorních vojenských špitálů. K těmto účelům byly upraveny kasárna 21. pěšího pluku i budova III. praporu zeměbranceckého pluku. K přebudování na provizorní nemocnice posloužily některé městské budovy např. dívčí škola, okresní finanční ředitelství a i zcela nově postavená, ještě nevyužitá, budova okresního soudu. Červený kříž za účelem

⁸⁸ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 15. 10. 1907, č. 42, s. 2.

⁸⁹ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 16. 8. 1897, č. 36, s. 2.

⁹⁰ SOkA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 20. 5. 1901, č. 27, s. 3.

zřízení nemocnice využíval budovu městského sirotčince. Bylo postaveno několik dalších provizorních objektů za budovou okresního soudu, ale také v blízkosti nádraží, kam přijížděly transporty s raněnými. Částečná úleva pro město v této oblasti přišla ve druhém válečném roce, kdy byla část vojenské nemocnice přeložena do Tyrolska i s odborným personálem.⁹¹

3.2 VÝSTAVBA KASÁREN A DALŠÍCH VOJENSKÝCH OBJEKTŮ VE MĚSTĚ A JEJICH VYUŽITÍ

Pravděpodobně první objekty, s jednoznačným účelem pro potřebu rakousko-uherské armády ve městě, byly vystavěny za panování císařovny Marie Terezie v průběhu válek o rakouské dědictví. Ve městě byla zřízena zásobovací skladiště potravin, výstroje a výzbroje. V první polovině 19. století se již hovoří o budovách, které už můžeme nazvat řádnými kasárnami.⁹² V roce 1844 město darovalo vojenskému eráru starou městskou šatlavu, která byla i se sousedním domem zbourána. Protože stávající prostory nebyly stále postačující, byly přikoupeny další dva sousední domy i s prostranstvími k nim přiléhajícími a na nich vystavěn jeden celistvý kasárenský objekt,⁹³ s více jak trojnásobkem původní rozlohy. Mimo radnici to byla ve své době největší dvoupatrová budova ve městě. Rok 1854 se stává významným předělem ve vojenské historii města. Je zde do nových kasáren přesídleno Okresní verbovací velitelství z Chrudimi, spolu se záložním praporem (depot batalion) 21. pěšího pluku s celou hospodářskou správou.⁹⁴

Vojenská reforma z roku 1868 zasahuje i do dění ve městě. Zrušené Okresní verbovací velitelství je nahrazeno Okresním doplňovacím velitelstvím. Se vznikem zeměbrany a domobrany, jako nových složek rakousko-uherské armády, je v Čáslavi vytvořen zeměbranecký prapor č. 31, který se tak v podstatě stává zárodkem budoucího 12. zeměbraneckého pluku. I když se jednalo jen o tzv. kádrový prapor, vyskytl se problém s několika stovkami povolaných branců, kteří museli být ubytováni po různých erárních kůlnách a veřejných pohostinských zařízeních.⁹⁵ Na zlepšení podmínek s ubytováním povolanců roku 1874, město přidělilo pro ubytovací účely vojska objekt bývalého Meislova lihovaru. Situaci s pobytem vojska komplikoval fakt, že kromě domovského praporu

⁹¹ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

⁹² A. SEDLÁČEK, *Děje města Čáslavě*, s. 249.

⁹³ Tamtéž, s. 254.

⁹⁴ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

⁹⁵ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 84.

21. pěšího pluku, bylo město nuceno poskytnout dočasný azyl pro dva prapory dalších pěších pluků.⁹⁶ Toto provizorium setrvalo ještě v dalších letech, dokud nebyla v roce 1879 dokončena první etapa stavby kasáren pro zeměbrance. Přesto jejich kapacita nestačila, a tak byla už za pět let dokončena přístavba východním směrem k železnici.⁹⁷ Jednalo se o budovu dalšího praporu zemské obrany, na který se Městská rada usnesla poskytnout 25 tisíc zlatých.⁹⁸ Přitom město muselo vynakládat na ubytování vojska každoročně určitý finanční obnos. Například v obecním rozpočtu na rok 1883 vyčleňuje městská rada na ubytování vojska 2851 zlatých.⁹⁹

Zhruba ve stejnou dobu se město rozhoduje definitivně vyřešit problémy s prostory pro 21. pěší pluk. Události dostávají rychlý spád. Pro tento regiment se tak v roce 1885 dostavěl zcela nový kompaktní kasárenský komplex.¹⁰⁰ Stavbu provedl stavitel František Skřivánek a město si na ni půjčilo 210 000 zlatých. Do těchto kasáren byly ihned přesunuty všechny prapory místního 21. pluku a také dva prapory do města dočasně převelených praporů z královéhradeckého a josefovského pluku.¹⁰¹ Při jednání, na kterém rada rozhodla o stavbě kasáren pro pěší pluk, se odsouhlasila také výstavba nového společného muničního skladu pro oba pluky, který měl být umístěn mezi stávajícími provizorními skladišti.¹⁰² Stavba se ale vlekla a sklad byl zkolaudován až šest let po rozhodnutí o jeho stavbě.¹⁰³ Uplynulo pět let a přichází další požadavek ze Zemského ministerstva zeměbrany, na poskytnutí pozemku na výstavbu budov pro další, už třetí prapor zeměbrany. Městská rada toto zamítá s tím, že už na stavbu vojenských objektů poskytla značné finanční prostředky a byla nucena z tohoto důvodu město zadlužit. V usnesení navrhuje řešení: město poskytne prostory pro kanceláře a ženaté poddůstojníky v samotném městě. Čímž mělo dojít k částečnému uvolnění míst v kasárnách.¹⁰⁴

⁹⁶ Jednalo se po jednom praporu od 18. pěšího pluku královéhradeckého a 98. pěšího pluku josefovského. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

⁹⁷ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s 32.

⁹⁸ SOKA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 14. 6. 1883, č. 19, s. 2.

⁹⁹ Celkové výdaje města na rok 1883 jsou plánovány ve výši 37 190 zlatých, to znamená, že na ubytování vojska dává město 17% svého ročního rozpočtu. Jen pro porovnání jedná se více než poloviční částku, kterou město poskytuje na dobročinnost a školství. Viz SOKA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 16. 12. 1882, č. 19, s. 2.

¹⁰⁰ Pozn. Komplex se zachoval v původní podobě do dnešních dnů a je znám jako kasárna Prokopa Holého.

¹⁰¹ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁰² SOKA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 2. 5. 1883, č. 14, s. 3.

¹⁰³ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 18. 5. 1889, č. 19, s. 1.

¹⁰⁴ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 23. 3. 1889, č. 11, s. 3.

K velké nelibosti celého města přichází v roce 1887 rozkaz k převelení 3. praporu a dvou rot 2. praporu, štábu pluku a plukovní hudby 21. pěšího pluku do sousední Kutné Hory.¹⁰⁵ Na základě toho se uvolňují ubytovací kapacity, které jsou využity pro zřízení poddůstojnické a ženijní školy.¹⁰⁶ Armáda převelením části pěšáků vylepšila možnosti pro pobyt dalších vojáků. Díky tomu nemuselo dále docházet k takovým komplikacím s ubytováním nově nastoupivších branců, jako tomu bylo při podzimním povolání nováčků, kdy muselo být 312 povolanců ubytováno v provizorních městských prostorech, a dokonce i v soukromých bytech.¹⁰⁷ S ohledem na geografickou polohu města Čáslavi, je zajímavá přítomnost tzv. kádrové roty pluku tyrolských císařských myslivců, jejíž specializace je boj v horském prostředí.¹⁰⁸ Tak bylo možné na čáslavském cvičišti ještě na počátku 20. století vidět cvičící záložky horských myslivců.¹⁰⁹

Přesunem části 21. pluku do sousední Kutné Hory se definitivně vyřešilo ubytování mužstva u tohoto pluku. Nevyhovující situace ale nadále trvala u pluku zeměbraneckého. Při pravidelných cvičeních zeměbrany muselo být 800 mužů vždy přechodně ubytováno v různých kůlnách a podobných, zcela nevyhovujících, prostorech. Proto městská rada v roce 1893 rozhodla, že nabídne vojenskému eráru výstavbu tzv. šamálek, ve kterých by mohli povolání zeměbranci pohodlněji strávit svá povinná cvičení.¹¹⁰ S tímto řešením se vydal starosta města na velitelství IX. sboru do Josefova, aby zde vyjednal souhlas s tímto návrhem.¹¹¹

Začátkem roku 1894 zasílá Okresní hejtmánství v Čáslavi městské radě dotaz, jak bude řešit zvýšení počtu osob u obou zdejších praporů.¹¹² Rada se po půlročním rozhodování přiklonila k variantě další etapy stavby zeměbraneckých kasáren.¹¹³ Samotné zahájení stavby

¹⁰⁵ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 3. 9. 1887, č. 36., s. 2.

¹⁰⁶ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 28. 8. 1890, č. 35, s. 3.

¹⁰⁷ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 1. 10. 1887, č. 40, s. 3.

¹⁰⁸ V roce 1885 byly zrušeny některé polní myslivecké prapory a právě část 14. polního praporu horských myslivců byla převelena do Čáslavi. Jednalo se jen o týlovou zabezpečovací jednotku o velikosti cca. 20 mužů. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Do situace s nabídkou stavby šámalek vstoupil místní občan p. Baláček, že vlastním nákladem postaví na svých dvou pozemcích nové šámalky za které bude požadovat po státu zákonný poplatek. Tím by se obec zbavila povinnosti s ubytováním povolanců. Nakonec tento podnikatelský plán nevyšel a šámalky se realizovaly v režii města. Viz SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 5. 6. 1893, č. 17, s. 2.

¹¹¹ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 17. 7. 1893, č. 23, s. 2.

¹¹² Zeměbranecké prapory měly být doplněny na stejné počty jako měly prapory pěších pluků. Viz SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 4. 1. 1894, č. 1, s. 2.

¹¹³ SOKA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 14. 3. 1894. č. 14, s. 2.

se poněkud vleklo, protože teprve v srpnu 1896 žádá městská rada stavitele Františka Herolda o doplnění rozpočtu na stavbu.¹¹⁴ Tato investice vyvolala opakovaně značné emoce nejen v městské radě, ale i ve městě samotném. Probíhala dlouhá diskuse, zda se městu vyplatí se ještě více zadlužit.¹¹⁵ Teprve v roce 1897 městská rada schválila dislokaci objektu. Jen co se částečně vyřešily problémy s rozšířením stávajících kasáren, přichází na městskou radu opět požadavek ze Zemského ministerstva zeměbrany, na případnou stavbu kasáren pro III. prapor zeměbrany, který už byl ve městě provizorně ubytován.¹¹⁶ V červnu roku 1901 se tak obecní zastupitelstvo usneslo na schválení stavby nové budovy pro III. prapor, která tak definitivně dokončila komplex budov, později pojmenovaných kasárna Jana Žižky.¹¹⁷ Financování stavby mělo být provedeno z prostředků úvěru, který poskytla místní městská spořitelna.¹¹⁸ Tyto moderní kasárny obsahovaly také byty pro ženaté důstojníky a poddůstojníky.¹¹⁹

K prvnímu zřízení vojenské nemocnice dochází v roce 1856, kdy město na tyto účely poskytuje tzv. marodnici, kterou získalo od právovárečníků za 4000 zlatých.¹²⁰ V roce 1885 radnice vykupuje pozemky na stavbu zcela nové vojenské nemocnice na jeníkovském předměstí.¹²¹ Avšak s ohledem na vysoký počet vojáků byla jedna vojenská nemocnice nedostačující. V roce 1902 žádá Zemské ministerstvo obrany město o výstavbu nové vojenské nemocnice pro zeměbranecký pluk. Tuto žádost ale jednomyslně městská rada zamítá s dovětkem, že ve městě už jedna nemocnice stojí.¹²² Nakonec se o dva roky později město zavazuje ke stavbě nové budovy nemocnice, ale jen za jistých podmínek: aby nemocnice byla připojena na místní kanalizační síť a také odebírala plyn z městské plynárny.¹²³ Stavbou této nemocnice skončilo více jak půlstoletí dlouhé období stavební

¹¹⁴ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 25. 10. 1896, č. 41, s. 3.

¹¹⁵ Plánovaný rozpočet byl 207 tisíc. Viz SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 12. 5. 1897, č. 18, s. 2.

¹¹⁶ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s 539.

¹¹⁷ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Pamětní kniha města Čáslavě III.*, s. 134.

¹¹⁸ Konečný účet byl nakonec překročen o více jak 80 tisíc korun, takže konečný účet byl 400 tisíc. Tento deficit byl z drtivé výše zaplacen dalším úvěrem. Viz SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 1. 11. 1905, č. 40, s. 3.

¹¹⁹ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹²⁰ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s 49.

¹²¹ Stavba byla zadána místnímu staviteli F. Skřivánkovi s rozpočtem 36 700 zlatých. Viz Tamtéž, s. 380-381.

¹²² SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 25. 6. 1902, č. 29, s. 3.

¹²³ Jednalo se zejména o pronajímání tzv. kantýnských prostor, které by město rádo pronajalo ve svůj prospěch. Viz SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 2. 7. 1905, č. 26, s. 1-2.

činnosti pro potřebu rakousko-uherské armády v Čáslavi. Jen v roce 1911 bylo město nuceno provést adaptaci části kasáren pěšího pluku, aby byly splněny všechny armádní požadavky.¹²⁴

Důležitou součástí vojenského výcviku byl také nácvik střelby. Pro tuto činnost zprvu sloužila střelnice v sadech v místní části Vodranty. U této střelnice stála dřevěná prostorná budova, která za letních měsíců sloužila také jako výletní restaurace.¹²⁵ V roce 1888 postavily ženijní jednotky 21. pluku novou střelnici, v místě známém jako Rezkovec. Vzhledem k tomu, že výstřely z tohoto místa ohrožovaly obyvatele za ním ležící osady Druhanice, a to i přes modernizaci za pět tisíc zlatých¹²⁶, musela být z bezpečnostních důvodů brzy zrušena.¹²⁷ Po uzavření nevyhovující střelnice vzniká zcela nová moderní střelnice Na Dubině,¹²⁸ která byla armádou využívána až do počátku devadesátých let minulého století.

V šedesátých letech 19. století byla zřízena u Podměstského rybníka vojenská plovárna. Díky zvětšenému znečištění splašky, odváděnými z města do tohoto rybníku, byla voda natolik znehodnocena, že musela být plovárna, z důvodu zvýšeného výskytu zdravotních problémů v roce 1891, zrušena.¹²⁹

¹²⁴ Jen pro porovnání tato adaptace měla rozpočet 54 000 korun, ale stát platil městu ročně přes 22 000 korun jen za pronájem kasáren pro pěší pluk. Viz *Pamětní kniha města Čáslavě IV.*, s. 74.

¹²⁵ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹²⁶ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 460.

¹²⁷ Ke zrušení střelnice bezpochyby přispěl fakt, že do výzbroje byla zavedena zcela nová výkonná zbraň Mannlicher vz. 88.

¹²⁸ SOKA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 9. 8. 1890, č. 5, s. 3.

¹²⁹ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 503

4. 21. PĚŠÍ PLUK

4.1. OD ZALOŽENÍ PLUKU PO FRANCOUZSKOU REVOLUCI

21. pěší pluk byl jednou z nejstarších vojenských jednotek habsburské říše, v novodobé literatuře také zvaný „čáslavský“. Část historie této jednotky je pevně spjata s městem Čáslav a jeho nejbližším okolím. Samotný počátek pluku je spojen s jihoněmeckou oblastí, protože po vzniku této jednotky v roce 1733 docházelo k verbování vojáků do této jednotky v okolí německých měst Norimberk, Frankfurt nad Mohanem a Řezno. Vznik tohoto pluku má spojitost s reorganizací armády za Karla VI., s ohledem na pragmatickou sankci. Prvním majitelem pluku se stal hrabě polní strážmistr František Colmenero, který také padl v řadách své jednotky v boji u Quastaly proti francouzsko-sardinskému vojsku v roce 1734. Tehdejší početní stav u této jednotky byl okolo 2400 příslušníků, z řad důstojníků a mužstva.¹³⁰ V následujících letech docházelo k častým výměnám majitelů a velitelů jednotky. Vlastně po zbytek 18. století se jednotka zúčastňuje všech válek, jež v tomto období proběhly, ve válce o rakouské dědictví bojuje úspěšně proti Francouzům, v oblasti Horního Rakouska a participuje na obléhání Chebu. Méně úspěšná byla tato jednotka v boji o Prahu v létě 1741, kdy nezabránila kapitulaci Prahy, která se tak dostala do rukou Bavorů. Na závěr tohoto konfliktu se zúčastňuje bojů na severu Itálie proti francouzsko-španělskému vojsku.¹³¹ Sotva po uplynutí desetiletého období dochází k dalšímu rozsáhlému konfliktu: tzv. Sedmileté válce, ve kterém Rakousko chce získat zpět svá ztracená území z předešlé války. Na počátku této války je pluk součástí nejdůležitější bitvy, týkající se osudu českých zemí, a to bitvy u Kolína 18. 6. 1857. Po této bitvě se jako součást armády maršála Dauna, zúčastňuje tažení do Slezska, kde obsazuje Vratislav. O dva roky později je jednotka opět součástí významné bitvy, pod velením generála Laudona bojuje u Kunnersdorfu 12. 8. 1759. I v dalších letech je pluk součástí válečných operací a to zejména v Sasku. Konec válečného tažení nastává podepsáním míru na zámku Hubestburg v únoru 1763. Po patnácti klidných

¹³⁰ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹³¹ Tamtéž.

letech se „jednadvacátníci“ stávají součástí krátké války o bavorské dědictví. V roce 1767 dostává regiment oficiální označení 21. pěší pluk.¹³²

4. 2. FRANCOUZSKÉ REVOLUČNÍ VÁLKY A NAPOLEONSKÉ VÁLKY V DĚJINÁCH PLUKU

Francouzská revoluce – tato událost ovlivnila dějiny nejen na Evropském kontinentu. Už dva měsíce po vyhlášení války Francii se pluk zúčastňuje obléhání Mohuče, které skončilo po pěti měsících úspěchem. Mezi lety 1793-1795 pluk bojuje zejména v Porýní. Po krátkém pětíměsíčním rakousko-francouzském příměří válka pokračuje, tentokrát na území severní Itálie. Po francouzském vítězství opět dochází k obnovení bojů na německém území, kde drží své pozice také 21. pluk. Francouzům se po úporných bojích daří rakouského protivníka tlačit dále na východ. Rakousko je nuceno v říjnu 1797 v Campo Formiu podepsat příměří. Toto příměří ale nemá dlouhého trvání a napřesrok dochází k další fázi tzv. napoleonských válek.¹³³ Opět se tak 21. pluk zúčastňuje bojů v okolí Stuttgartu a Brém, je součástí severního křídla rakouské armády pod velením generála Fürstenberga. Po úspěšných bojích, trvajících celou druhou polovinu března roku 1799, a po stabilizaci střední části fronty, posílá nejvyšší velitel rakouských vojsk v oblasti, arcivévoda Karel, některé jednotky na posílení pozic generála Hotze na Horním Rýně. Mezi tyto jednotky patří i 21. pluk. Během května a června dochází k celé řadě potyček, ale bez sebevětšího významu pro obě strany. V srpnu se jednotka stává součástí vojsk, jež brání dobytí města Curychu. Se začátkem podzimu ale dochází k dalšímu pokusu Francouzů o průlom na středním Rýně.¹³⁴ Ve spolupráci s Rusy se v září vyznamenává především 2. prapor pluku, který s úspěchem odolává francouzskému náporu v údolí na řece Linth. Francouzi jsou nuceni k ústupu nejen v oblasti bojů 21. pluku, ale v podstatě na celé frontě.¹³⁵

¹³² Zároveň jsou pluku oficiálně přidělena barva výložek na mořskou zeleň a žlutá barva knoflíků. V tehdejší rakousko-uherské armádě měl každý pluk svou určenou barvu výložek a knoflíků na uniformě. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹³³ Po Campo Formiu se Napoleon rozhodne vtrhnout do Egypta, což přináší obavu Velké Británie o osud její indické kolonie. K Velké Británii se opět připojuje do proti napoleonské koalici Rakousko, které tak tvoří ještě společně s Ruskem hlavní síly této koalice. Viz J. KOVAŘÍK, *Napoleon na Dunaji*, s. 22.

¹³⁴ To už společným Rakousko-Ruským silám velí ruský generál Korsakow, který vystřídal ve velení arcivévodu Karla. Generál Korsakow je ale podřízen nejvyššímu ruskému veliteli generálu Suvorovovi. Viz Tamtéž, s. 30.

¹³⁵ Až do konce roku 1799 a první poloviny roku 1800 dochází k zakonzervování stávající situace, kdy Rakušané drží své pozice na Rýně. To se ale změní po návratu Napoleona z neúspěšného tažení do Egypta a následnou bitvou u Marenga v červnu 1800. Zdeněk VOLNÝ a kol., *Toulky českou minulostí 7. díl*, Praha, 2005, s. 158.

Začátkem května posledního roku osmnáctého století, dochází k dalšímu pokusu o francouzskou ofenzívu, tentokrát již s úspěchem. Francouzskému generálu Moreau se na několika místech podaří dostat přes Rýn, což je i příčinou stažení jednotek „jednadvacátníků“ z pozic, které s úspěchem drželi řadu měsíců. Pod velením generála Kraye dochází k ústupu Rakušanů po proudu Dunaje, při kterém dochází k dosti velkým ztrátám, jež se nevyhnou i 21. pluku. V pěti říjnových dnech roku 1800 dochází k významné bitvě u bavorského Ulmu, které se také zúčastňují dva prapory a jednotka granátníků. Díky rakouské porážce, je možný další francouzský postup směrem na Vídeň.¹³⁶ Po chvilkovém smíru se kolo střetů rozběhne s novou silou. 21. pluk je částečně rozdělen: tři prapory jsou přiřazeny do sboru generála Kienmayera a granátníci pluku do sboru generála Kolowrata. Obě dočasně oddělené součásti pluku se zúčastňují prvního prosincového dne střetnutí u Ampfingu, které donutí Francouze k částečnému ústupu. I přes tento dílčí neúspěch, se ale nakonec daří Francouzům dále postupovat k Vídni. 21. pluk patří k zadnímu voji a svou statečností se mu daří chránit hlavní ustupující jednotky. Na Boží hod vánoční je opět sjednán rakousko-francouzský mír v Lunevillu, jenž de facto potvrzuje dřívější podmínky s Campo Formio.¹³⁷

V roce 1805 se válečný kolotoč opět roztočí na plné obrátky.¹³⁸ Společným rakousko-ruským silám se nedaří odolat francouzskému tlaku a musí se stáhnout směrem na východ. Nakonec je opuštěno i centrum Rakouského císařství, Vídeň. Těchto neúspěšných bojů se zúčastňuje i 21. pluk – jako součást sboru generála Merveldta, je nucen na podzim opustit své pozice v údolí řeky Mury a přesunout se do Čech. A to je první okamžik, kdy je historie pluku spojena s Čáslaví a jeho nejbližším okolím.¹³⁹ Pluk byl součástí desetitisícového sboru arcivévody Bedřicha, který byl koncentrován právě na Čáslavsku. Tehdejším majitelem pluku byl polní zbrojmistr Zikmund Gemmingen. Hlavním úkolem tohoto sboru bylo zabránit dalšímu postupu bavorské armády. Mezitím, co se jednotky pluku zapojují do úspěšných

¹³⁶ Na podzim 1800 dochází opět k uzavření příměří. Štáb velitele rakouského vojska arcivévody Jana se v té době nachází v Řezně a Francouzi pod velením gen. Moreau se nacházejí nedaleko Mnichova. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹³⁷ J. KOVAŘÍK, *Napoleon na Dunaji*, s. 19.

¹³⁸ Dochází k opětovnému vzniku rozsáhlé proti napoleonské koalice, která je odpovědí na Napoleonovo jmenování se císařem. Viz KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země koruny české II*, Praha, 1997, s. 25.

¹³⁹ V letech 1801-1806 pluk příslušel k městu Jičínu. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

potyček na jih od Čáslavi s Bavorsy, kterým je tak zabráněno k dalšímu postupu, dochází u moravského Slavkova k porážce protinapoleonské koalice.¹⁴⁰

Po čtyřletém příměří mezi Napoleonem a rakouským císařstvím, rakouské vojsko vtrhne do Bavorska¹⁴¹ a sled událostí se opět dává do pohybu. 21. pluk je znovu mobilizován ve své tehdejší posádce Jičín, a stává se součástí 3. armády arcivévody Karla. V únoru 1809 pluk pochoduje přes Plzeň směrem na Linec, kde je přidělen k lehké brigádě generála Vesceye. Hlavním úkolem je ochrana obou břehů Dunaje. Tento úkol se brzy naplňuje, při ústupu armády arcivévody Karla od Řezna. II a III. prapor, pod velením podplukovníka Krause, spolu s dalšími pluky chrání předmostí pontonového mostu, přes který přecházel ustupující hlavní voj 3. armády. Oba prapory se úspěšně brání, a když zbytek ustupující armády překročí Dunaj, jsou staženy a osobně pochváleny arcivévodou Karlem za statečné splnění úkolu.¹⁴² Po celý květen dochází k dalším potyčkám různé intenzity, kterých se zúčastňuje i jednadvacátý pluk. Opět jsou jeho jednotky chváleny za statečnost v boji a několika jednotlivcům je uděleno vyznamenáními různé úrovně.¹⁴³ Začátkem července proběhla u Wagramu další z významných bitev, která pluk značně zdecimovala a jeho početní stav dosahuje sotva polovinu původních počtů.¹⁴⁴ I díky uzavřenému Shönbrunnskému míru má pluk delší čas na konsolidaci a doplnění svých počtů. Napoleon se spolu se svým zdecimovaným vojskem při návratu z Ruska nejprve úspěšně střetnul s pruským vojskem, aby se posléze obrátil proti Rakušanům, kteří pod vedením knížete Schwarzenberga očekávali Francouze u Drážďan. V sestavě rakouských vojsk nemůže chybět 21. pluk, který je tak přímým svědkem posledního vítězství tohoto úspěšného francouzského vojevůdce. Francouzi se ale nechali unést vítězstvím a snaží se poraženou rakouskou armádu pronásledovat, ale tentokrát jsou poraženi v bitvě u Chlumu. Smyčka spojených rakousko-prusko-ruských sil se začíná kolem Francouzů nemilosrdně utahovat. „Jednadvacátníci“ jsou součástí sboru, který má za úkol napadnout pravé křídlo francouzské armády. Pluk po urputných bojích dobývá stanovený cíl, město Arbesau. Po celý zbytek září 1813 probíhá taktická partie na celém území Saska. Ale to už se blíží rozhodující střetnutí tzv. Bitva národů

¹⁴⁰ Následuje Bratislavský mír, v němž Rakouské císařství přichází o Benátsko, Dalmácii, Istrii a Tyroly. Viz J. KOVAŘÍK, *Napoleon na Dunaji*, s. 22.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 15.

¹⁴² V květnu obsazuje Napoleon opět Vídeň. Viz. KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země koruny české*, s. 27.

¹⁴³ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁴⁴ Padlo 17 důstojníků a 1711 příslušníků mužstva. SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno. Viz Tamtéž.

u Lipska. 21. pluk je součástí 1. sboru na levém křídle rakouské armády. Jeho úkolem bylo uhájení výšiny u obce Dösen. Po Napoleonově porážce Francouzi táhnou směrem na Mohuč a spojenecká vojska, včetně 21. pluku, nabírají směr na Basilej, s plánem se dostat do Paříže. Při tomto postupu se pluk, jako součást divize generála Ried-Runkela, dostává do řady potyček s Francouzy, kteří brání přístupy ke svému hlavnímu městu. Od února 1814 dochází ke zklidnění situace, kterou naruší porážka sboru prince Württembergského u Montereau.¹⁴⁵ Při ústupu pluk tvoří už poněkolkáté zadní voj ustupujících jednotek, což dokazuje, že měl ve velení velice dobrou pověst.¹⁴⁶

Tento pozdně zimní francouzský pokus o zvrát ve válce, byl už jedním z posledních, o který se Francouzi pokusili. Celý I. rakouský sbor se stáčí směrem do jižní Francie, s hlavním cílem Lyonem. Toto druhé největší francouzské město je dobyto první jarní den roku 1814. Pluk je veřejně pochválen za častou projevenou statečnost, vytrvalost a houževnatost, kterou prokázal v bojích po celou dobu tohoto válečného konfliktu, který zachvátil valnou část evropského kontinentu na dvě desetiletí. Ještě následující měsíc se pluk zúčastňuje menších vojenských výprav do okolí Lyonu a 9. dubna dobývá město Roane.¹⁴⁷

4. 3. OD VÍDEŇSKÉHO KONGRESU DO ZAČÁTKU VELKÉ VÁLKY

Díky Vídeňskému kongresu dochází v Evropě na nějakou dobu ke klidu zbraní, s výjimkou menších „policejních akcí“. Pro potlačování občanských nepokojů je využit i 21. pluk při nepokojích v jižní Itálii. Rakousko má potřebu stát se jedním z četníků Evropy a posílá do této neklidné oblasti své vojenské jednotky, aby zde zjednaly pořádek. Jako součást brigády generála Klopffsteina vpochoduje pluk 24. 3. 1821 do Neapole, aby odtud vykonával jednotlivé trestné výpravy do okolí města pod Vesuvem. Ať už se jednalo o města Apulii nebo Foggiu. Po celý květen regiment potlačuje vzbouřence v okolí města Lucera. Po pár měsících se pluk vrací do svého posádkového města Jičina.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Dílčím cílem jednotek jejichž součástí je jednadvacátý pluk, je pevnost Troyes, kterou se podaří bez boje na několik dní získat. Pak jsou ale rakouská vojska nucena, díky situaci na bojišti, tuto pevnost opět opustit. SOkA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Mezitím 30. března dobývají Schwarzenbergovy a Blücherovy sbory Paříž a dochází ke svržení císaře Napoleona a jeho abdikaci. Viz Z. VOLNÝ a kol., *Toulky českou minulostí 7. díl*, s. 170.

¹⁴⁸ SOkA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

Při výbuchu revoluce na jaře roku 1848 se pluk nacházel v Italském Miláně.¹⁴⁹ Proti rakouskému vojsku se postavil sardinský král Karel Albert s dvojnásobnou početní převahou a rozhodl se táhnout do Milána vstříc rakouskému vojsku. Radecký ale neváhá a vydává se vstříc Italům a jako zálohu ponechává 21. pluk v Miláně. Ten zažívá horké chvíle a podstupuje spoustu pouličních bojů s revoltujícím obyvatelstvem. K největším pouličním šarvátkám dochází 18. března. Vyznamenává se zejména stráž, pod velením desátníka Janiše, která úspěšně ubránila objekt městské mincovny a zachránila tak její cenný poklad. Ten samý den je poslána druhá i třetí rota na ochranu královského hradu, který už se dostal do rukou revolucionářů. Obě roty pod velením setníka Holzera musely překonat osm barikád, než se jim podařilo dostat hrad z moci vzbouřenců. Silné boje pokračují po další čtyři dny. Mezi další zaznamenané úspěchy patří osvobození hlavního vojenského velitelství ve městě spolu s vojenskou kasou, která byla několik dní neúspěšně dobývána. Při této akci se vyznamenává sedmá rota pod velením setníka Plochla, kterému je propůjčen Leopoldův řád.¹⁵⁰ Díky celkové vojenské situaci na severu Itálie je pluku nařizeno nakonec město opustit a přidat se ke zbytku sboru maršálka Radeckého.¹⁵¹ V červenci pobývá pluk v obležené pevnosti Mantuy, ze které podniká demonstrační výpady. Po znovudobytí Milána 4. srpna dochází k podepsání příměří.¹⁵²

Italského tažení se nezúčastnili granátníci regimentu, tato jednotka strávila první polovinu revolučního roku v Praze, kde se také zúčastňovala pouličních bojů, zejména v měsíci červnu. V říjnu je třetí prapor poslán k potlačení nepokojů ve Vídni. Ke konci roku je povolán čtvrtý prapor do Uher. Při jeho pochodu z Chrudimi, která je v tomto období posádkovým městem pluku, do Budapešti je prapor v mrazivém prosincovém počasí nucen podstoupit spoustu šarvátek. V Budapešti se čtvrtý prapor setkává s třetím plukovním praporem, který je do Uher převelen z už klidnější Vídně.¹⁵³ V následujícím roce 1849 se snaží opět sardinský král Albert Emanuel využít především uherských revolučních nepokojů a usiluje o dobytí Lombardska, jako součást plánu na znovusjednocení Itálie. Tentokrát je do jižní části císařství poslán sbor pod velením generála Stadionu, v jehož sestavě se nachází

¹⁴⁹ Pluk byl součástí 15 000 sboru pod vedením legendárního polního maršálka Radeckého. Viz Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² To už je ale v době po bitvě u Custozy, ve které je sardinsko-piamontská armáda poražena a při svém ústupu na západ napadána čelními jednotkami Radeckého armády. Viz Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

i 21. pluk.¹⁵⁴ Pluk pod velením plukovníka hraběte Kielmannsegga se zúčastňuje úspěšných bojů, které nakonec končí porážkou sardinského krále Karla Alberta u Novary v březnu 1849.¹⁵⁵ Následně je regiment součástí armádního sboru polního podmaršálka D'Aspre, jehož úkolem je tažení hlouběji do italského poloostrova. V květnu nejprve obléhá a následně dobývá toskánské Livorno.¹⁵⁶

Zatímco bojovala hlavní část pluku v Itálii, stávají se dva prapory, třetí a čtvrtý, součástí armády generála Windischgrätze, jenž je poslán do Uher s úkolem potlačit povstání pod vedením Lájose Kossutha.¹⁵⁷ Oba prapory se zúčastňují řady bojů a bitev, především v oblasti Horních Uher.¹⁵⁸ Zpočátku se zdejší pobyt jevil jako bezproblémový, ale jen do doby, kdy do města Lučence vtrhly povstalecké oddíly, kterým zákeřně napomáhali měšťané střelbou z oken svých domů. Přes velké ztráty se nakonec daří oběma praporům dostat z města.¹⁵⁹ Po lučenecké anabázi jsou oba prapory převeleny a zúčastňují se obléhání Komárna. Při obléhání jsou součástí praporu, jako úderné jednotky, vysílány do nejbližšího okolí, zejména do oblasti povodí.¹⁶⁰

Po deseti letech se znovu 21. pluk navrací do oblasti severní Itálie, aby se zde stal součástí sboru polního zbrojmistra Gyulaye. Pluk se pod velením svého majitele, svobodného pána polního podmaršálka Reisache, stává účastníkem bitvy u Solferina. Jako vždy se vojáci pluku statečně perou s neustálými výpady protivníka, ale i přesto jsou spolu s celou

¹⁵⁴ Nejednalo se o kompletní pluk. I nadále zůstávají v oblasti Uher 3. a 4. prapor. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁵⁵ Následkem této porážky bylo, že se Karel Albert vzdává svého panování ve prospěch svého syna Viktora Emanuela. Viz KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země koruny české II.*, s. 86.

¹⁵⁶ Po celé následující léto se tato armáda neúspěšně snaží o porážku revolučních vojsk, kterým velel Giuseppe Garibaldi. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁵⁷ V dubnu 1849 dochází v Uhrách k vyhlášení samostatného uherského království. Viz KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země koruny české II.*, s. 89.

¹⁵⁸ 3. praporu velel podplukovník Zajíček z Vacova a 4. praporu plukovník Almasy. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁵⁹ Později bylo toto přepadení vojenské posádky v Lučenci dáváno jako příklad podcenění situace z důvodu nedostatečných obraných opatření a opomenutí vojenských předpisů po vstupu do nepřátelského prostředí. Viz Tamtéž.

¹⁶⁰ Díky ruské pomoci jsou Maďaři 13. 8. 1849 poraženi u Vilagoše, kterým tak končí tažení proti revolučním Uhrám. Samotné Komárno kapituluje až 4. října téhož roku. Viz Tamtéž

rakouskou armádou poraženi.¹⁶¹ Pluk hlásil početné ztráty na životech, byla hlášena ztráta jednoho vyššího štábního důstojníka, 26 důstojníků a 711 příslušníku mužstva.¹⁶²

Ve druhé polovině šedesátých let 19. století dochází k eskalaci napětí uvnitř Německého spolku, které vyvrcholilo sporem o Šlevicko-Holštýnsko. Německý spolek se rozdělil na dva tábory. Asi padesátitisícová armáda stála na straně Rakouska v oblasti Porýní. Její součástí byl také III. prapor, jehož posádkovým městem byla Mohuč.¹⁶³ Během července 1866 tak tato armáda podstupuje několik méně významných střetnutí s Prusy. Zbývající tři prapory jsou zařazeny do VIII. rakouského sboru, pod velením arcivévody Leopolda Salvatora. K prvnímu střetu s Prusy dochází 28. 6. 1866, kdy všechny tři prapory zaujímají pozice na výšinách severovýchodně od České Skalice. Přes počáteční úspěch jsou rakouské jednotky poraženy a vykazují ohromné ztráty.¹⁶⁴ Večer po boji jednotka hlásí ztrátu 46 důstojníků a 1047 příslušníků mužstva.¹⁶⁵ I takto zdecimovaný pluk je zařazen do spojené rakousko-saské armády, která se koncentruje do velkého oblouku před Hradcem Králové. II. prapor je v předních liniích IV. armádního sboru, severně od obce Hořenovse. Zbývající dva prapory jsou v této obci připraveny jako bojová záloha sboru. Druhý prapor pod velením svého velitele majora Karla Fishera dosahuje útokem ústupu pruských jednotek. Bohužel se mu ale déle nepodaří tento územní zisk udržet a nakonec je donucen pod tlakem posílených pruských jednotek zavelet k ústupu. Sám však padá do zajetí a vlastnoručně zachraňuje praporeční standartu tím, že ji odepíná ze žerdě a omotává si kolem svého těla¹⁶⁶ I. a IV. prapor jsou v průběhu bitevního dne přiřazeny do svazku VIII. sboru, který má posílit saskou armádu v oblasti obce Charbusice.¹⁶⁷ I přes enormní snahu je sbor nucen podlehnout tlaku pruské přesily. Dochází k celkovému zhroucení rakousko-saských obraných postavení a generalissimus rakouské armády, polní zbrojmistr Benedek, je nucen zavelet ke

¹⁶¹ Po bitvě u Solferina je v Curychu uzavřen mír na základě čehož Rakousko ztrácí Lombardsko, které spadá pod vládu krále Viktora Emanuela. Viz KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země koruny české II.*, s. 95.

¹⁶² SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Jednou z hlavních příčin neúspěchu rakouské armády je uváděn často fakt zastaralé výzbroje pěších rakouských jednotek. Rakouská armáda ještě používala starý typ pušek s ručním předním ládováním, jež bylo časově mnohem více náročnější, než nabíjení pruských ručních zbraní tzv. zadovek.

¹⁶⁵ Bohužel ne všichni padli v boji. Ztráty byli i díky utonutí v rozvodněné řece Úpě, přes kterou byly nuceny jednotky na ústupu přecházet. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁶⁶ Po propuštění z pruského zajetí major Fisher odevzdává standartu zpět 2. praporu. Nakonec byl tento prapor uložen ve skleněné vitríně, hned vedle hlavního oltáře, v děkanském kostele v Čáslavi. Viz Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

kompletnímu ústupu své armády směrem na Moravu. Jako součást zadních vojáků, ustupující rakouské armády, prodělá pluk ještě jeden méně významný boj nedaleko Olomouce.¹⁶⁸

K poslednímu bojovému nasazení před první světovou válkou došlo v roce 1878, kdy byl pluk nasazen v bosenském konfliktu. V tomto roce byla posádkovým městem pluku pevnost Josefov. Po namáhavém transportu do přístavu Terst, byl pluk naloděn a přepraven do dnes chorvatského přístavu Metkovic.¹⁶⁹ Pod velením plukovníka Mainoneho byl zařazen do sboru pod velením generála Csikose. V druhé polovině srpna se pluk dostává do několika střetnutí s tureckými jednotkami.¹⁷⁰ V říjnu jsou na základě divizního rozkazu přiděleny města Mostar, Blagaji a Nevesinji, jako základny jednotlivých praporů v Bosně. V Mostaru je nakonec vytvořeno také plukovní velitelství, čímž se toto město stává na necelé tři roky i posádkovým městem pluku.¹⁷¹

Od roku 1880 je uváděno, že IV. prapor pluku sídlí v Čáslavi. Čáslav se tím stává tzv. doplňovacím okresním velitelstvím, kterému velel pplk. Kaluschke.¹⁷² Samotnému IV. praporu velí mjr. hrabě Schaffgotsche. Regiment se i v těchto mírových dobách zúčastňuje pravidelných cvičení. V roce 1886 je na konci července odeslán jeden prapor na cvičení do Terezína.¹⁷³ Manévry prochází také záložní IV. prapor, který je má následujícího roku v měsíci květnu a v době trvání dvou týdnů.¹⁷⁴ V pozdním létě 1887 je velitelství regimentu oficiálně převeleno do Čáslavi. Z jižního Tyrolska se do Čáslavi přesunují dva prapory spolu se štábem a vojenskou hudbou.¹⁷⁵ Dne 21. září je pluk slavnostně uvítán městskou radou a místním obyvatelstvem.¹⁷⁶ Město v tomto okamžiku nebylo ještě plně připraveno pojmout celý regiment, a tak se ve městě v kasárnách, které jsou dnes známy pod jménem Prokopa Holého, usídluje jen jeho část. Velitelství, spolu s nezbytnou plukovní hudbou, je umístěno

¹⁶⁸ Díky zprostředkování francouzského císaře Napoleona III. bylo zjednáno před opevněnou Vídní příměří a 23. srpna v Praze podepsán mír. Na základě tohoto míru ztrácí Rakousko další část svého území, a to Benátsko, a je přinuceno vystoupit z Německého spolku, ve kterém definitivně přebírá Prusko hegemonii. Viz KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země koruny české II.*, s. 101.

¹⁶⁹ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁷⁰ Při těchto bojích byl pluku přiřazen jako pracovník štábu četař Antonín Chittusi. A díky tomuto slavnému českému malíři, dnes známe podrobnosti tohoto balkánského tažení. Viz Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 31. 7. 1886, č. 31, s. 3.

¹⁷⁴ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 9. 4. 1887, č. 15, s. 3.

¹⁷⁵ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 11. 6. 1887, č. 24, s. 3.

¹⁷⁶ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 427.

do různých objektů ve městě. Celý I. a IV. prapor a část III. praporu.¹⁷⁷ IV. prapor je nakonec v říjnu odeslán do Zadaru v Dalmácii.¹⁷⁸

Následujícího roku dochází k další částečné redislokaci pluku.¹⁷⁹ Při příležitosti odhalení pomníku císařovny Marie Terezie ve Vídni, v květnu 1888, císař nařizuje přejmenování pluků rakousko-uherské armády. Tímto je 21. pěší pluk přejmenován na Pluk polního maršálka Otto Ferdinanda hraběte z Abensbergu a Traunu.¹⁸⁰ Pod novým názvem se regiment v létě účastní velkých manévrů u Jičina v sestavě kompletní pěší divize.¹⁸¹ Následkem nařízení říšského ministerstva války, je velitelství pluku od 1. prosince 1890 oficiálně přemístěno do Kutné Hory.¹⁸² Pluk byl pravidelně podrobován inspekce z různých nadřízených stupňů velení. Takto za účelem inspekce navštívil Čáslav velitel 20. královéhradecké pěší brigády gen. maj. Alfréd Brosch a velitel josefovské 10. pěší divize polní podmaršálek svobodný pán Wateck.¹⁸³ Dne 7. října 1893 byl odeslán II. prapor do Avtovače v Hercegovině.¹⁸⁴ Takto byl pluk rozčleněn až do začátku I. světové války. Docházelo jen k nepravidelné cirkulaci praporů mezi sebou, přičemž vždy jeden z praporů dlel na Balkáně, zejména v Bosně a Hercegovině.¹⁸⁵

4. 4. ČÁSLAVŠTÍ VOJÁCI V PRVÍM ROCE VELKÉ VÁLKY

Dne 26. 7. 1914 jednu hodinu po půlnoci přišel na velitelství pluku do Kutné Hory a do Čáslavi rozkaz o částečné mobilizaci.¹⁸⁶ Ihned se naplno rozběhlo plnění úkolů spojených s mobilizací pluku na plné válečné počty. Předtím, než se pluk stačil plně mobilizovat, vyhlásilo Rusko 31. července mobilizaci, na kterou odpovědělo plnou mobilizací také Rakousko-Uhersko. 21. pěší pluk byl ihned zahrnut do příprav válečných operací na ruské

¹⁷⁷ Většina III. praporu je ubytována v Golčově Jeníkově, II. prapor je ubytován v Kutné Hoře. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁷⁸ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 429.

¹⁷⁹ Druhý prapor pluku je přeložen z Hradce Králové do Kutné Hory, kam jsou přesunuty i dvě roty z čáslavské posádky. Viz SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 21. 4.1888, č. 17, s. 2.

¹⁸⁰ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 19. 5.1888, č. 21, s. 2.

¹⁸¹ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 21. 7. 1888, č. 30, s. 3.

¹⁸² Spolu se štábem pluku je do Kutné Hory převelen také štáb 3. praporu spolu s 9. a 10. rotou. I přes to, že velitelství pluku oficiálně sídlilo v Kutné Hoře, je uváděno u názvu pluku město Čáslav. Viz SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 2. 9. 1890, č. 35, s. 3.

¹⁸³ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 25. 6. 1892, č. 26, s. 1.

¹⁸⁴ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Pluk byl součástí českého VIII. sboru, který byl spolu s dalším českým IX. sborem zahrnut do mobilizačních plánů pod kódem „B“. Písmeno „B“ znamenalo působení na balkánské frontě. Viz P. JUNG, *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 6-8.

frontě.¹⁸⁷ 5. srpna proběhla polní mše už kompletního pluku na poli nedaleko Kutné Hory. Další den opouští velitelství Kutnou Horu a přemísťuje se do Čáslavi. Protože čáslavská kasárna nemohla ubytovat všechny jednotky, byly jednotlivé prapory odeslány s veškerým materiálem do okolních obcí.¹⁸⁸ 10. srpna v 10:30 odjíždí z čáslavského nádraží jako první II. prapor. Hned druhý den ráno se vydává zbytek pluku na ruskou frontu. Po necelých dvou dnech cesty je pluk vyložen na stanici Radymn.¹⁸⁹ Regiment zakládá své polní ležení v katastru obce Lezski. Jednotka je zařazena jako součást XX. polní brigády, 10. pěší divize a 4. armády, pod velením generála pěchoty Auffenberga. V tomto postavení dochází pouze k menším střetům průzkumných hlídek s ruskými kozáky. Dne 26. 8. se pluk dává do pohybu s celou brigádou směrem na severovýchod, při kterém se dostává do první silné dělostřelecké palby. A o den později dochází k prvnímu skutečnému boji, který bohužel nedopadl pro pluk moc dobře.¹⁹⁰

Díky celkovému nezdaru Rakouska-Uherska je celá armáda nucena ustupovat. Už začátkem září musí, díky velkým ztrátám, pluk doplnit své stavy příchodem 1. pochodového praporu. Tento byl na frontu odeslán z Čáslavi pouhý jeden měsíc od začátku bojů. Začátek září je tak obdobím velkého zmatku na straně ustupujících, rakousko-uherských vojsk.¹⁹¹ Tento zmatek se nevyhýbá ani 21. pluku. Dochází k ohromným ztrátám jak materiálním, tak především lidským. Šlo zejména o poměrně vysoké počty zajatých vojáků. Po celý měsíc září je tak pluk součástí ohromné ústupové akce, při které dochází jen k menším nevýznamným bojům zadního voje.¹⁹² První tři dny měsíce října se situace částečně stabilizuje a pluk má dva dny odpočinku v obci Sietnicze, kde dochází k doplnění pluku II. pochodovým praporem,

¹⁸⁷ Jednalo se o tzv. plán s označením „R“. Viz P. JUNG, *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 6-8.

¹⁸⁸ III. prapor byl odeslán do Jakuba, IV. prapor do Neškaredic a záložníci pro I. prapor, jež byl v tuto dobu posádkou v Brčce, byli ubytováni v Třebešicích. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁸⁹ První operační prostor se nacházel zhruba dvě desítky kilometrů na sever od největší rakousko-uherské pevnosti v Haliči Přemyšlu. Viz Tamtéž.

¹⁹⁰ Při těchto prvních bojích u Krynice jsou doloženy ztráty 20 důstojníků. U mužstva bohužel nejsou ztráty známy. Viz Tamtéž.

¹⁹¹ Rusové získávají město Lvov a rakouské vrchní velitelství se rozhoduje k všeobecnému ústupu. Nejprve k Přemyšlu a posléze dále na západ až na řeku Dunajec. Viz Libor NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, Praha, 2006, s. 122.

¹⁹² Teprve 21. 9. dochází ve městě Jaslo ke spojení pluku se svým 1. pochodovým praporem, který už na bojišti pobýval pár týdnů. To svědčí o velkém zmatku při ústupu rakousko-uherské armády. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

který dorazil z Čáslavi pod velením pplk. Františka Bilanského.¹⁹³ Na tomto místě zastihnul pluk konec všeobecného ústupu a díky zdařilému protiútoků německé armády na severní části ruské fronty, dostávají rakousko-uherské jednotky rozkaz k tažení zpět východním směrem.¹⁹⁴ Už za deset dnů stojí opět rakousko-uherská armáda na březích řeky San. K úkolu 21. pluku náleželo dobytí železničního uzlu Muniny na jihovýchod od Jaroslavi. A právě tady na Sanu dochází k opětovnému zesílení bojů. 15. října se pluk pokouší dostat na druhý břeh řeky nedaleko Munina, a i přes velké ztráty je jeho první pokus odražen. Dobytí silně opevněných ruských pozic trvá více než týden, což se nakonec stalo 30. října. V tento den se k pluku připojuje další, už III. pochodový prapor. Posílení jednotky bylo už nezbytné, protože během bojů došlo k značným ztrátám, na které měla vliv propuklá epidemie cholery.¹⁹⁵ Bohužel, dobyté pozice musí pluk z důvodu opětné ruské ofenzivy opustit. Je nařízen všeobecný ústup rakousko-uherských sil od řeky Sanu a regiment ustupuje východním směrem. Od 4. listopadu do 9. listopadu pluk ustoupil asi o 60 km. Ruská ofenzíva nabývá na síle, kterou dokládají boje předními voji postupujících Rusů nedaleko města Jaslo. V těchto dnech pluk prochází první velkou krizí. Jsou velké ztráty na životech a materiálu, nedostatečné zdravotnické zabezpečení a proviantní služba nepracovala zcela optimálně.¹⁹⁶ Ale ruský tlak nepolevuje a tlačí před sebou celou masu rakousko-uherské armády. Začátkem třetí dekády měsíce listopadu dostává pluk rozkaz zakopat se mezi obcemi Swiatkowa Mala a Kotan, kde dochází k opětovnému doplnění pluku. Během silných mrazů pluk několik dnů drží své pozice, ale nakonec je nucen opět ustoupit, tentokrát jižním směrem a nedaleko slovenského Bardejova se u Raslavic opět budují obranné.¹⁹⁷ Tam se ale ruský postup díky vyčerpání zastavuje a iniciativu opět přebírá rakousko-uherská armáda. Už osmého prosince je dobyt zpět Bardějov a celý IX. Sbor, s oběma čáslavskými pluky, postupuje severním směrem až za Gorlici. To už nastávají první válečné Vánoce. Na Štěpána Rusové podnikají silný útok a dostávají se do týlu 21. pluku. Po velikých bojových ztrátách je také značná část

¹⁹³ Podplukovník František Bilanský byl bývalý velitel doplňovacího okresního velitelství v Čáslavi. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁹⁴ Německý císař povolává zpět do služby generála pěchoty Hindenburga, který přebírá velení nad německou armádou na ruské frontě. A díky jeho vítěznému postupu jsou Rusové nuceni přeskupit své síly a tím oslabit svou pozici v Haliči. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 159.

¹⁹⁵ První dny po propuknutí epidemie umíralo denně na tuto nemoc i deset lidí a trvalo zhruba měsíc, než se epidemii podařilo lékařům potlačit. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž.

pluku zajata.¹⁹⁸ Pomocí částečného doplnění stavů tak pluk opět může vytvořit alespoň dva prapory¹⁹⁹.

4. 5. DRUHÝ ROK NA VÝCHODNÍ FRONTĚ

V prvních měsících druhého válečného roku dochází i zde, na východní frontě, k tzv. zákopové válce, tak typické pro celou 1. světovou válku.²⁰⁰ V prvních jarních měsících sílí dezerce na ruskou stranu.²⁰¹ Dezerce se nevyhýbají ani časlavským vojákům. Vrchní velení se snaží situaci řešit národnostním promícháním jednotek, na základě toho jsou všechny roty doplněny mužstvem z německy hovořících regimentů.²⁰² Přichází také změna ve velení pluku, kdy místo jeho velitele přebírá, později velmi oblíbený u mužstva, plukovník František Schöbl.²⁰³ V předvečer bitvy u Gorlice²⁰⁴ zaujímá celá jednotka pozice v sestavě plné 10. divize na sever od tohoto města, v katastru obce Rzepiennik. Zde ji také zastihne začátek ofenzivy společných trojspolkových sil. Po silné dělostřelecké přípravě, začíná 2. května samotný útok. Už v dopoledních hodinách trpí divize pod náparem boční palby a dostává rozkaz k pohybu jižním směrem, kde se jí podaří nepříteli umlčet. Během prvních tří dnů se podaří Rusy zatlačit o pár desítek kilometrů na východ. Boje byly opravdu těžké, celkové ztráty pluku jsou okolo jednoho tisíce mužů. Společná německo-rakouská ofenzíva neustává a nutí Rusy k dalšímu ústupu, tentokrát až za řeku San, kdy rusové zaujímají obranné postavení na druhém břehu. 21. pluk se zakopává na západním břehu u vesnice Wierzewice. Po boji se nakonec divizi podařilo dostat na východní břeh Sanu a vytvořit tak prozatím jediné předmostí rakousko-uherských vojsk na tomto břehu. V pozdních nočních hodinách

¹⁹⁸ Údajný bojový stav pluku 26. prosince je pouhých 36 mužů. Viz Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha, 2001, s. 83.

¹⁹⁹ Opět je nutno stav pluku doplnit. Vzhledem k velkým početním ztrátám nestačí standartní doplnění pluku IV. pochodovým praporem, ale jsou k němu převeleny i domobranecké jednotky. Celkem se jednalo o 515 mužů. Viz SOkA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²⁰⁰ Zřejmě nejzásadnější událostí těchto měsíců se stává konečný pád obležené pevnosti Přemyšlu, která se 22. března definitivně vzdala a přešla do ruských rukou. Viz P: JUNG, *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 12.

²⁰¹ Začíná se projevat vznik České družiny v Rusku, jejíž příslušníci byli nasazeni do předních ruských linií, aby se pokusily agitovat na česky hovořící vojáky rakousko-uherské armády. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 200.

²⁰² Jednalo se konkrétně o příslušníky vídeňského 4. pěšího pluku a dolnorakouského pluku č. 49. posádkou v St. Pöltenu. Viz Tamtéž, s. 199.

²⁰³ Viz SOkA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²⁰⁴ Jedna z nejvýznamnějších bitev na ruské frontě. Německé velení se rozhodlo ještě větší mírou podpořit svého spojence s obavou z ohrožení své průmyslové oblasti ve Slezsku. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 207.

27. května dochází k útoku na pozice 10. divize, které se tak stávají nejohroženější částí fronty. Rusům se podaří prolomit pozice sousedního 36. mladoboleslavského pluku, čímž byly bezprostředně ohroženy dva prapory Čáslaváků. Jejich velitelé marně žádali o povolení k ústupu, který jim byl zamítnut a díky němuž padla velká část vojáků do ruského zajetí.²⁰⁵ Na základě velkých ztrát je pluk stažen z první linie a odeslán na zotavenou do týlu. Po čtrnácti dnech jsou stavy praporů částečně doplněny XI. pochodovým praporem.²⁰⁶

Po skončení vyšetřování chování pluku u Sieniawy a částečné regeneraci je pluk přeřazen k 3. divizi XIV. sboru. Ale ihned při první bojové akci, po návratu do první linie, dochází 7. července u Krasniku k dalšímu padnutí větší skupiny vojáků pluku do ruského zajetí.²⁰⁷ Ve vnitrozemí sílí protiválečná nálada, jejímž důsledkem jsou problémy s doplňováním početních stavů při odvozech nováčků. Tyto okolnosti nutí vrchní velení k rozhodnutí o vzájemné výměně posádkových měst českých a maďarských pluků.²⁰⁸ V červenci se stává posádkovým městem jednadvacátníků maďarské město Eger.²⁰⁹

4. 6. NA SOČSKÉ FRONTĚ

Dne 23. května 1915 vyhlásil bývalý spojenec – Itálie Rakousku-Uhersku válku. Vyhlášení války Itálií značně zkomplikovala situaci jejím bývalým spojencům. Nová italsko-rakousko-uherská fronta tak vytvořila dvě bojové linie. Severní tyrolskou frontu a východní sočskou, která byla pojmenována podle místní pohraniční řeky Soči.²¹⁰ Mezi prvními jednotkami, které byly na nově vzniklé bojiště přesunuty patřil i 1. prapor čáslavského pluku, který byl převelen s celým XV. sborem z Balkánu. Úkolem tohoto sboru bylo bránit výšiny na severozápad od Gorlice ve Freikoffelském sedle.²¹¹ V tomto prostoru setrval v sestavě 48.

²⁰⁵ Tato událost byla později vyšetřována s podezřením na dobrovolnou dezerci velké části obou praporů. 36. mladoboleslavský pluk byl po tomto vyšetřování rozpuštěn. Čáslaváky od tohoto potupného osudu zachránilo, že mohl poukazovat na opravdovou svízelnou situaci. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 221-223.

²⁰⁶ Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²⁰⁷ Na to reaguje armádní velení vydáním zvláštního rozkazu č. 4049 pro české jednotky, kde se apeluje na zvýšení bojové morálky. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 224.

²⁰⁸ Dalším opatřením bylo národnostní promíchání jednotek. Část česky hovořících vojáků byla převelena do německy, nebo maďarsky hovořících regimentů. Viz Tamtéž, s. 226-227.

²⁰⁹ Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²¹⁰ V italštině je řeka pojmenovaná jako Isonzo.

²¹¹ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, s. 127.

pěší divize po dobu první sočské bitvy.²¹² Po jejím ukončení je převelen do podřízenosti 11. horské brigády v relativně klidnější oblasti Freikoffelského sedla.²¹³

Na jaře 1916 se rakousko-uherské velení rozhodlo, že se pokusí vyřešit situaci na italské frontě. Naplánovalo proto útok dvou rakousko-uherských armád, v šíři cca 50 km mezi údolím dvou řek Brenty a Adiže, který měli podniknout z Tyrol, jižním směrem do benátské nížiny.²¹⁴ Součástí XX. sboru pod velením následníka trůnu arcivévody Karla Františka Josefa byl i čáslavský pěší pluk.²¹⁵ 16. března začal útok tradiční dělostřeleckou přípravou. Zpočátku se zdálo, že rakousko-uherská armáda snadno prolomí italské pozice. Nejsnadněji prozatím probíhal postup na středním úseku fronty. Čáslaváci do bojů zasáhli tři dny po zahájení ofenzivy. Jako součást 3. pěší divize Edelweis (protěž) vystřídali v první linii u Monte Cimone linecký 14. pěší pluk. *„Křižoval se tu dělostřelecký oheň, vybuchovaly těžké miny, světlomety svítily sem celou noc. Každá směna osazenstva a polních stráží byla krvavě zaplácena. Také doprava proviantu a střeliva neobešla se nikdy beze ztrát.”*²¹⁶ Jak uvádí příslušník pluku K. Trenkler. Sboru se podařilo překonat první dvě italské obranné linie, ale na obou křídlech už takový úspěch nebyl dosažen. Po více než měsíčních bojích se postup rakousko-uherské armády zastavil, když pominul moment překvapení a Italové s úspěchem mobilizovali své zálohy, kterým se podařilo Rakušany zastavit a posléze přinutit k ústupu.²¹⁷ Definitivní ústup byl nařízen v posledních červnových dnech.²¹⁸ Během dalších 11 měsíců následovalo několik neúspěšných oboustranných pokusů o zlom na Soče.

²¹² První z takzvaných Sočských bitev probíhala od 23. června do 7. července 1915. Viz P. Jung, *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 13.

²¹³ I přes relativně poklidnou službu zde docházelo k malým šarvátkám mezi předsunutými hlídkami. Ztráty u praporu za více jak tři měsíce této „poklidné“ služby překročily 230 zabitých, nebo zraněných mužů. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 264.

²¹⁴ Hlavním cílem útoku bylo dostat se s horského pásma do benátské nížiny. Viz Tamtéž, s. 291.

²¹⁵ Šlo o jednu z mála neněmeckých jednotek, protože Rakušané do tohoto prostoru soustředily jednotky z oblasti Horních Rakous, Štýrska, Korutan a alpských zemí. Viz Tamtéž, s. 294.

²¹⁶ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, s. 126.

²¹⁷ Další z příčin neúspěchu rakousko-uherské ofenzivy byla nutnost odeslat některé jednotky na východní frontu, aby pomohly čelit ruské ofenzivě. I přes to se Rakušané dostali místy do hloubky více jak 20 kilometrů italského území a podařilo se jim zajmout na 30 000 Italů a získat nespočet vojenského materiálu. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 297.

²¹⁸ Díky ukončení bojů v tomto prostoru italské fronty Italové v následujících dnech zahájili další, tentokrát již šestou bitvu na řece Soči. Viz Tamtéž, s. 297.

Po úspěšném italském dobytí Gorlice v tzv. sedmé bitvě na Soči, se Italové odhodlali k dalšímu pokusu o úspěch na sočské frontě.²¹⁹ Tak byla 12. května 1917 zahájena v pořadí 10. bitva na Soči. 21. pluk byl nasazen v jižní přímořské části fronty u Hudilogu, jako součást XXIII. sboru. Po přisunutí záloh zahájili Italové 23. května další fázi této bitvy, jak dále píše přímý účastník bojů Karel Trenkler: *„23. května ve 3 hodiny ráno začíná bubnová palba na celé frontě. Granáty a miny dopadají hustě do našich zákopů, které jsou krátko srovnány se zemí. Ve velikém počtu se objevují italská letadla a vrhají pumy na naše zákopy; kulometry ostřelují naše postupující zálohy. Ve 12 hodin útočí italská pěchota v několika vlnách proti našim zákopům a ve 2 hodiny odpoledne proráží úsek IV/21. praporu, který je skoro celý zajat i s velitelem praporu podplukovníkem Wernerem. K večeru jsou dirigovány oddíly pěšího pluku č. 55 do našeho ztraceného úseku k protiútoky, který se však nezdaří.“*²²⁰ Zakrátko byla znát převaha dvou italských sborů, kterým se podařilo dostat rakouský XXIII. sbor do těžké situace. Následujícího rána pronikají Italové do týlu II. praporu a jeho podstatná část se dostává do zajetí. O poznání lépe se daří III. praporu, který se bez větších ztrát stáhnul do druhé obranné linie. Posléze se dařilo situaci u pluku alespoň částečně konsolidovat a své postavení na Hudilogu před Italy ubránit.²²¹ Rakušanům se podařilo italský postup přerušit a nakonec zastavit.²²² Z obavy o další italský útok se maršál Boroševic rozhodl převzít iniciativu. Byly vytvořeny dvě úderné skupiny a čáslavští vojáci byli určeni jako bojová záloha.²²³

Dne 18. srpna 1917 začíná poslední ze série tzv. sočských bitev. Italské dělostřelectvo zahájilo dělostřeleckou přípravou útok na celém úseku fronty, od Mrzlého Vrhu po Panzanský záliv. Maršál Boroševic určil čáslavský I. prapor jako součást zálohy 12. pěší divize opět v jižním úseku fronty, v oblasti Sezany a Opčiny. Nakonec se za ohromných ztrát na obou stranách podařilo rakousko-uherskému velení pozice udržet. Na druhou stranu si AOK plně uvědomovalo, že stávající situace je neudržitelná.²²⁴ Vzhledem k příznivé situaci na západní frontě bylo německé velení schopno pro italské bojiště uvolnit sedm divizí, a to

²¹⁹ Dobití tohoto města bylo jediným italským úspěchem během dvou let bojů v této oblasti. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 306.

²²⁰ Tamtéž, s. 310-311.

²²¹ Skutečnost, že se pluku podařilo své pozice ubránit, se dozvídá velitelství divize jen čistou náhodou od dvou zákopníků, kteří se vraceli na velitelství divize prostorem 21. pluku. Toto svědčí o velmi chaotické situaci na straně rakousko-uherských vojsk. Viz Tamtéž, s. 312.

²²² Za těchto bojů padlo z pluku 150 mužů, 400 bylo zraněno a na 400 zajato. Viz Tamtéž, s. 315.

²²³ Tamtéž, s. 317

²²⁴ Rakousko-Uherské jednotky byly po předchozích bojích už značně vyčerpané a také do jisté míry demoralizované. Reálně hrozilo, že by další italský pokus o ofenzivu už nemusely zvládnout. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 3. Díl Do hořkého konce*, s. 186.

napomohlo k rozhodnutí pokusit se o společnou ofenzivu.²²⁵ Došlo k nejhustějšímu nasazení vojsk za dosavadní trvání války.²²⁶ Čáslavský pěší pluk, bez prvního praporu, měl přiřazenou roli v sestavě 1. armády generála Wurma. První prapor spadl pod velení generála Henriqueze, v sestavě 2. sočské armády. Po sedmihodinové dělostřelecké přípravě započal 22. října samotný útok. Díky tomu, že byl poměrně dobře připraven a naplánován, následuje rychlý postup útočících jednotek. Italové se pod nápoem dali doslova na zběsilý útek, zanechávající za sebou veškerou výzbroj a výstroj, včetně všeho týlového zabezpečení.²²⁷ Většina čáslavského pluku ofenzivu zažila v brestovickém údolí, ale protivník v jejím úseku své zákopy opustil bez boje. Po obsazení těchto italských pozic byly poslány výzvědné hlídky na Crni Vrh, severně od jezera Doberda. Jak uvádí ve svých pamětech tehdejší velitel IV. praporu major Trenkler, pohled na dobytou krajinu nenaskýtal utěšený pohled: „*Nikde živý tvor, leda zaběhlé krysy ze zákopů nebo z kaverny, nikde nebylo stromů se zeleným listem, jen jejich pahýly vyčnívaly ze země; vše vypadalo, jako by to spálil mráz. Cesty od necest nebyly k rozeznání, půda byla rozryta granáty a minami a všude ležely kusy litiny ze smrtonosných nábojů, cáry oděvů a výzbroje a holý kámen na kameni. Na všech stranách pusto a prázdno.*“²²⁸ Během několika dnů byli Italové zatlačeni až k řece Tagliamento, ani zde se jim však nepodařilo zastavit spojenecký útok, to až na dalším toku Piavě. Zde, v malárii zamořených ramenech řeky, se po 70 až 130ti kilometrovém ústupu italské armády fronta zastavila a na několik měsíců stabilizovala.²²⁹ Tak nastal na italské frontě určitý klid zbraní, který trval po několik měsíců, kdy byl v červnu následujícího posledního roku války přerušen.

15. června 1918 se započala poslední ofenziva v dlouhé historii armády habsburské říše. Šlo o poslední pokus vyčerpané říše, zvrátit válku ve svůj prospěch. Byl zahájen koncentrovaný útok do Benátské nížiny, který uskutečnily obě vojskové skupiny.²³⁰ Čáslavští

²²⁵ V sestavě spojených Rakousko-Uherských a Německých sil stály celkově tři armády. Hlavním cílem ofenzivy se stal týl italských jednotek na Soči v prostoru mezi Tolminem a Bovcem ve směru na město Kobarid (italsky Caporetto). Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce*, 3. Díl *Do hořkého konce*, s. 176.

²²⁶ Jedna divize byla nasazena v průměru na 1,5 km fronty a 220 dělostřeleckých hlavních na 1 km fronty. Viz Tamtéž, s. 177.

²²⁷ Již po čtyřech dnech zela v italské obraně 160 km široká mezera, kterou pronikaly do týlu italských jednotek německé a rakousko-uherské divize. Viz Tamtéž, s. 203.

²²⁸ J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 108.

²²⁹ Na vážnou situaci v severní Itálii reagovali dohodoví spojenci. Rozhodli o vyslání pěti francouzských a šesti britských divizí. Tyto sbory měli velký vliv na demoralizovanou italskou armádu. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce*, 3. Díl *Do hořkého konce*, s. 221.

²³⁰ Severní útočí z oblasti tyrolsko-italského pomezí pod velením maršála Conrada a východní pod velením maršála Boroevice, která pozůstávala ze dvou armád. 6. rakousko-uherské a tzv. Sočské armády. Viz I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, s. 141-142.

vojáci, tradičně v sestavě 10. pěší divize, která je nasazena spolu s XXIII. sborem v nejnižší části sočské armády. V oblasti S. Doná di Piave je pluk přepraven přes řeku až druhý den ofenzivy, ale jeho další postup zastavily neproniknutelné močály piavské delty. A tak už 21. června je regiment stažen od vodního kanálu u Centa s celou sočskou armádou zpět na východní břeh řeky Piavy. 21. června se rakousko-uherské velení rozhoduje oficiálně ukončit ofenzivu na tomto toku. Toto rozhodnutí u jednotlivých bojových uskupení vyvolalo značnou nevoli a bylo považováno, zvláště u řadových jednotek, za projev neúcty k jejich dosavadním bojovým úspěchům, a rovněž za neúctu k jejich padlým kamarádům, kteří položili své životy v podstatě nadarmo. Při těchto bojích se pluk dostává do přímého střetu s československými legionáři,²³¹ což dokazuje telegram potvrzující zabití dvou zraněných legionářů, které zajala 6. rota a eskortovala na velitelství 10. divize.

²³¹ Pravděpodobně se jednalo o příslušníky italských legií sloužící u druhého praporu 31. střeleckého pluku. (31° reggimento C.S.-2° battaglione.) Viz J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 170.

5. 12. ZEMĚBRANECKÝ PĚŠÍ PLUK

5. 1. ZROD ZEMĚBRANCŮ V ČÁSLAVI

Pouhý rok po ustanovení nového branného zákona z roku 1868 vzniká v Čáslavi první zeměbranecký prapor s pořadovým číslem 31,²³² který se tímto stává zárodkem budoucího zeměbraneckého pluku. K prvním známým velitelům landvéráků v Čáslavi patřili: maj. Franz Hawerda von Wehrland, od roku 1871, a kap. Heinrich Goller, od roku.²³³ V květnu 1883 je oficiálním výnosem Zemského ministerstva obrany dotázána městská rada, zda je město ochotno poskytnout další ubytovací prostory pro německobrodský prapor č. 32, který by armáda ráda převelela právě do Čáslavi.²³⁴ 30. června následujícího roku je na místním nádraží slavnostně uvítán purkmistrem, panem Fialou, nově příchozí, bývalý havlíčkobrodský zeměbranecký prapor, který se tak stává součástí budoucího pluku čáslavského.²³⁵ V roce 1889 dochází k další podstatné změně v zeměbranecké složce armády – jsou založeny celé zeměbranecké pluky. Tímto způsobem vzniká v Čáslavi 12. zeměbranecký pluk, skládající se původně jen ze dvou praporů. Prvním velitelem nově založeného regimentu se stává pluk. K. Rieger, který přebírá velení od plukovníka svobodného pána Gall von Gallenstein.²³⁶ Základem tohoto regimentu je čáslavský 31. zeměbranecký prapor a bývalý 32. německobrodský prapor, ke kterým byl oficiálně přiřčen další prapor.²³⁷ Třetí prapor je ale ve městě provizorně ubytován už v roce 1897, v objektu starých kasáren a bývalé nemocnice.²³⁸ V tomto provizoriu zůstává III. prapor až do roku 1905, kdy je přestěhován do areálu zeměbraneckých kasáren. Po devíti letech dochází u zeměbrany k další částečné reorganizaci: III. prapor je převelen zpět do vysokomýtské posádky a na jeho místo přichází do města prapor od 10. zeměbraneckého pluku Mladá Boleslav. V tomto složení regiment setrvává až do vypuknutí 1. světové války.

Po svém vzniku se čáslavský landwehr ihned začleňuje do armádní struktury. Proto se od počátku zúčastňuje pravidelných manévrů s různými stupni velení. Příkladem je účast na

²³² Český zeměbranecký prapor č. 31 (Böhmisches-Landwehr-Infanterie-Batalion Nr. 31).

²³³ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²³⁴ SOKA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 14. 6.1883, č. 22, s. 2.

²³⁵ SOKA Kutná Hora, AMČ, *Kronika města Čáslav Nová památná kniha královského města Čáslavě II.*, s. 345.

²³⁶ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²³⁷ Byl to 30. prapor vysokomýtský. Viz Tamtéž.

²³⁸ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 5. 5. 1901, č. 17, s. 2.

cvičení kompletní josefovské zeměbrancecké divize, které se konalo nedaleko od této pevnosti od 9. do 16. září 1886.²³⁹ Taková společná brigádní, nebo divizní cvičení se konala pravidelně, několikrát do roka. Dvakrát ročně probíhal pravidelný rekrut nováčků k regimentu, jejich počet se značně odlišoval – od pouhých desítek po stovky, jako například 1. října 1888 nastupuje k pluku 360 nováčků.²⁴⁰ Denním chlebem tehdejších vojáků býval výcvik na čáslavských cvičištích. Bohužel se při takovýchto cvičeních stávaly i tragické události, jak se to stalo při výcviku 1. roty 31. praporu, na místní střelnici ve Vodrantech, v srpnu 1887, kdy byl díky nekázni jeden vojín smrtelně postřelen a druhý zraněn.²⁴¹

U regimentu se konaly také pravidelné inspekce. Nejčastěji vizitujícím byl arcivévoda Rainer, pro kterého, podle četnosti návštěv, patřila čáslavská posádka zřejmě k nejoblíbenějším. Za tímto účelem do Čáslavi přijíždí i v listopadu 1888, aby se zúčastnil střeleb pluku. Při této příležitosti ho spolu představiteli města přivítal velitel pluku plukovník baron Gall.²⁴² Nejinak tomu bylo i při kontrole gen. maj. F. Kleinschmidta z Wilhelmsthalu, který pobyl u regimentu za účelem jeho inspekce v listopadu 1891.²⁴³ V roce 1890 zeměbrancům velí pplk. Rieger²⁴⁴, od kterého přebírá roce 1899 velení plukovník Emanuel Müller z Lachu.²⁴⁵ Další doložení velitele pluku jsou: plukovníci Müller z Ecku, Trost, Haczek, Baar a nakonec plukovník Oskar Esch.²⁴⁶

Zeměbranci byli také nedílnou součástí společenského a kulturního života v Čáslavi. Vždyť patřili k městu od samého vzniku regimentu. Mužstvo pravidelně navštěvuje různé kulturní akce, pořádané místními civilními spolky a společnostmi, dokonce si troufají i na samotné pořádání tanečních večerů, které mají mezi civilním obyvatelstvem úspěch. Nelze se tomu moc podívat, protože velká část příslušníků regimentu byla rekrutována místním vojenským velitelstvím z blízkého okolí Čáslavi. Důstojníci pluku i mužstvo se často stávali účastníky pravidelných oslav různých životních jubileí, především císařského páru. V roce 1908 se u příležitosti oslavy narozenin Františka Josefa II. konala slavnostní přehlídka pluku, spojená se slavnostní salvou na čáslavském náměstí, pod velením velitele jednoho z praporů,

²³⁹ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 10. 7. 1886, č. 28, s. 3.

²⁴⁰ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 29. 9. 1888, č. 40 s. 2.

²⁴¹ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 20. 8. 1887, č. 34, s. 3.

²⁴² SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 25. 11. 1888, č. 49, s. 2.

²⁴³ Pravda, XI. č. 46, s. 1, 14. 11. 1891.

²⁴⁴ SOKA Kutná Hora, Čáslavské listy, Čáslav, 28. 6. 1890, č. 4, s. 3.

²⁴⁵ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²⁴⁶ Tamtéž.

maj. J. Marka.²⁴⁷ K největším slavnostem každé vojenské jednotky patří slavnostní přísaha nováčků. Tyto přísahy se u zeměbranců konaly pravidelně po každém nástupu k regimentu. Tak tomu bylo i v listopadu 1907, kdy nováčci spolu se svými spolubranci od 98. pěšího pluku složili slavnostní přísahu, ukončenou bohoslužbou, která byla vedená děkanem P. J. Foltou.²⁴⁸

Jen několik měsíců po konečné dostavbě zeměbraneckých kasáren, došlo u nejnověji postavené budovy III. praporu k jejímu poškození, díky rozsáhlému požáru v půdních prostorech. Naštěstí nikdo nepřišel o život a bylo jen pár raněných. Díky pohotovému zásahu čáslavských hasičů a mužstva pluku, které okamžitě provedlo vynesení všeho zařízení a materiálu, se škody podařilo minimalizovat. Po uhašení požáru bylo konstatováno, že díky dobré konstrukci stavby byly zničeny pouze podkrovní prostory se střechou.²⁴⁹ Konečná škoda 14 000 Korun byla následně uhrazena pojistkou.²⁵⁰ K další nešťastné události došlo o pár měsíců později, kdy se zřítilo dřevěné schodiště ve starém skladišti, které dříve sloužilo jako ubikace pro povolance. Tentokrát už došlo k jednomu smrtelnému zranění a více než deset vojáků bylo zraněno.²⁵¹

5. 2. ZEMĚBRANCI V PRVNÍCH VÁLEČNÝCH STŘETECH

Po mobilizaci se k pluku ihned hlásí množství povolaných vojáků. Tento nápor osob nemohla toho času ani takováto moderní kasárna přijmout. Proto je III. zeměbranecký prapor, pod velením pplk. Emila Pohla, přesunut do sousední obce.²⁵² Z tohoto důvodu se ve školním roce 1914-1915 v obci nevyučovalo, protože ve škole a dalších objektech obce bylo ubytováno na 1300 příslušníků 12. zeměbraneckého pluku. Byla zde také zřízena poddůstojnická škola.²⁵³ I další dva prapory musely být z důvodu nedostačujících ubytovacích

²⁴⁷ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 15. 10. 1908, č. 42, s. 2.

²⁴⁸ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 4. 11. 1893, č. 45, s. 1.

²⁴⁹ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 12. 12. 1907, č. 51, s. 4.

²⁵⁰ Viz Tamtéž, s. 4

²⁵¹ SOKA Kutná Hora, Pravda, Čáslav, 15. 10. 1908, č. 42, s. 2.

²⁵² SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²⁵³ Alois SOJKA, *Chotusice*, Čáslav, 1992, s. 36

kapacit umístěny v okolních obcích.²⁵⁴ Tak tomu bylo i se záložními rotami. V kasárnách tak zůstal jen 4. náhradní prapor se zabezpečovacími a strážními jednotkami.²⁵⁵

Těsně před odjezdem na východní frontu se kompletní regiment, jak dokazuje dochovaná fotografie, shromažďuje na poli u blízkých Třebešic, odkud odpochoduje na nádraží, aby se mohl přesunout do Haliče. 28. 8. 1914 tak začíná landvérecké válečné martyrium v haličském Tomaszowě. Kompletní litoměřická zeměbranecká divize, která spolu s 10. divizí tvoří IX. sbor, pod velením polního podmaršálka Friedla – brzy po příjezdu na frontu dochází k setkání s 21. plukem v obci Labunie,²⁵⁶ setkávají se zde dočasně oba čáslavské pluky. Může tak dojít alespoň ke krátkým přátelským pozdravům vojáků, kteří se často znají z mírového života. Zeměbrancům je ale ještě téhož večera dán rozkaz pokračovat východním směrem k Ruszcyznu. Hned nad ránem se stávají součástí bitvy, jež je pojmenována podle blízké obce Komarów, byl to první křest bojovým ohněm. A byl velmi krvavý.²⁵⁷ Bylo tolik raněných, že brzy došla na plukovním obvažišti zásoba základního zdravotnického materiálu. Ještě během dopoledne musí být pozice 12. zeměbraneckého pluku posíleny příchozími jednotkami sesterského 21. pluku. Obě čáslavské jednotky se tak opět setkávají po pár hodinách od posledního setkání, ale bohužel za zcela jiné situace. Začátkem září je zeměbranecká divize součástí obou bitev o Lvov. Při těchto bojích poklesl počet mužů u divize z 8000 na 3200.²⁵⁸ Nepříznivý vývoj v severní části fronty nutí AOK²⁵⁹ vydat rozkaz o přerušení lvovské bitvy a generálnímu ústupu za řeku San. Tímto rozhodnutím padla východní Halič do rukou Rusů. Celé září je kompletní IX. sbor převelen do podřízenosti

²⁵⁴ I. praporu v Močovicích velel maj. František Weinbacher a druhému maj. František Grossauer, který byl přesunut do obce Vrды. Viz SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Celá divize musela být díky svým počtům přeorganizována na úroveň brigády o počtu pouhých pěti praporů. Právě boj. 26. zeměbranecké divize vzbudil podezření na bojovou morálku převážně česky mluvících jednotek. Pouhých 40% ztrát tvořili mrtví a ranění. Zbytek tvořily „nezvěstní“. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce*, 2. díl *Na frontách velké války*, s. 92.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 110.

²⁵⁹ Armádní vrchní velení (Armeeoberkommando).

3. armády gen. Boroevic, jejíž hlavním úkolem je překročit opět řeku San.²⁶⁰ IX. sboru se ale tento úkol nepodařilo splnit a jeho pohyb vpřed se zastavil už na západním břehu Sanu.²⁶¹

V podzimních měsících probíhá rozsáhlá ruská ofenzíva. 1. prosince 1914 pluk zaujímá obranné pozice u Bardejova²⁶² a musí čelit pokusu o průnik 13. ruské pěší divize. Rusům se přesto podaří, na několik dní, toto dnes slovenské město obsadit, a to se tak stává nejzazším bodem ruské ofenzívy. Vzhledem k poměrně velkým ztrátám²⁶³ a celkovým problémům u sboru, dochází ke změně velitele IX. litoměřického sboru. Polního zbrojmistra Friedla nahrazuje Čech, podmaršálek Rudolf Králíček. „*Byl to šťastný tah, postavit do čela IX. sboru Králíčka. Muže, jenž dnem i nocí v zákopech hovoří česky, sbor potřeboval.*“²⁶⁴ Takto si pochvaloval zlepšení, především vojenské morálky u IX. sboru, velitel 3. armády gen. Boroevic. Vrchnímu velení ruské fronty se tak úspěšně podařilo vyřešit menší bojovou morálku, která díky neutěšeným podmínkám byla na nevalné úrovni. Ihned po zastavení ruské ofenzívy, dochází k opětovnému protiútoky rakousko-uherské armády v tomto prostoru Karpat. Celá 3. rakousko-uherská armáda vytlačuje Brusilovovu armádu zpět severním směrem. 12. Zeměbranecký pluk jako součást IX. sboru už 12. prosince dobývá pozice nedaleko Gorlice.²⁶⁵ I přes ruský ústup, je celý sbor nucen čelit lokálním pokusům o protiútoky. Po těchto ruských útocích dochází k částečnému uklidnění a stabilizaci linie fronty. Vojáci tak mohli, v rámci skromných možností, oslavit první válečné vánoční svátky.²⁶⁶

5. 3. ČÁSLAVSKÝ LANDWEHR V DALŠÍCH BOJÍCH NA RUSKÉ FRONTĚ

Celá první válečná zima proběhla v mezích pouhých oboustranných taktických pokusů o průlom. K jednomu takovému pokusu byla počátkem března určena také 26. zeměbranecká divize. Pokus o průlom směrem na Gorlici se nezdařil a ke všemu divize do 11.

²⁶⁰ Hlavní myšlenka této ofenzívy spočívala ve vysvobození obklíčené pevnosti Přemysl a zpětné dobytí ztracené části Haliče. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 151.

²⁶¹ Celkově byl pokus Rakousko-Uherské armády neúspěšný a zejména díky neúspěchu v oblasti ruského Polska je celá armáda nucena opět ustoupit do Západní Haliče a na hřebeny Karpat. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 152.

²⁶² Pluk tvoří západní levé křídlo 4. rakousko-uherské armády nejen se svou mateřskou 26. zeměbraneckou divizí, ale i s 10. pěší divizí, v jejíž sestavě se nachází 21. pěší pluk. Viz I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, s. 81.

²⁶³ Mezi 21. a 24. listopadem ztrácí IX. litoměřický sbor kolem 5 500 mužů. Viz Tamtéž, s. 81.

²⁶⁴ L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 172.

²⁶⁵ Nejen 3. rakousko-uherská armáda je v těchto prosincových dnech úspěšná. Také v severním úseku východní fronty se daří společným rakousko-uhersko-německým silám donutit Rusy k celkovému ústupu. Viz Tamtéž, s. 172-173.

²⁶⁶ SOKA Kutná Hora, fond Karel Trenkler 1897-1941, inv. č. 1269, nepaginováno.

března ztratila na 6000 mužů.²⁶⁷ V květnových dnech, jako součást XVII. sboru 3. armády, se divize stává jižní části kleští rakousko-uherské armády, která se pokouší dobýt zpět do své moci pevnost Přemyšl.²⁶⁸ V červenci je celá 26. zeměbranecká divize opět přiřazena k 4. armádě a prochází těžkými boji u Krasniku, Zamošče a Lublinu spolu s 10. pěší divizí. Po těchto bojích jsou všechny české jednotky obviněny²⁶⁹ z nedostatečného bojového zápalu. V několika dlouhých následujících měsících se na východní frontě obě válčící strany vyhýbají jakýmkoliv větším bojovým střetům a fronta zůstává prakticky neměnná, až do tzv. Brusilovovy ofenzivy.

Nejvýznamnější událostí třetího válečného roku, a možná celé války na ruské frontě, byla bezesporu tzv. Brusilovova ofenziva.²⁷⁰ Před tímto ruským pokusem o zvrát ve válce, trvalo několikaměsíční uklidnění situace na frontě, kdy docházelo jen k menším potyčkám. Obě válčící strany dočasný klid využily k výstavbě sofistikovaného, víceliniového obranného postavení. Jak se posléze ukázalo, nemohlo ani důkladné opevnění zabránit mohutnému náporu ruské ofenzivy. 4. června 1916 v brzkých ranních hodinách narušila klid na frontě šestihodinová dělostřelecká příprava. Na rakousko-uherská a německá postavení se snesly tisíce ruských dělostřeleckých granátů, které zcela zničily drátěné zátarasy položené před prvními liniemi.²⁷¹ Šokovaní obránci vůbec nestačili zareagovat a Rusové se relativně snadno dostávali místy až na úroveň druhé obranné linie. Zejména rakousko-uherské obranné linie se pod náporu Rusů hroutily jako domeček z karet. Zeměbrance zastihla tato ofenziva v sestavě 4. armády v okolí města Luck, kde se stali součástí doslovné pohromy rakousko-uherské armády, protože se Rusům v tomto prostoru podařilo proniknout hluboko, až do třetí obranné linie. S největším vypětím všech sil se nakonec podařilo centrálním

²⁶⁷ I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, s. 83.

²⁶⁸ Po několikadenních bojích se společně 3. rakousko-uherské armádě a ze severu útočící 11. německé armádě nakonec podařilo 3. června převzít přemyslovskou pevnost do rakousko-uherských rukou. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 220.

²⁶⁹ Konkrétně byly obviněny tyto české jednotky: 21. pěší pluk čáslavský, 36. pěší pluk mladoboleslavský a 12. zeměbranecký čáslavský pluk spolu s 8. pražským zeměbraneckým plukem. Viz Tamtéž, s. 224.

²⁷⁰ Ruská armáda byla v této době rozdělena na tři fronty. Přičemž jižnímu frontu velel generál Brusilov. Čtyři Brusilovovy armády byly rozloženy východně od Pripjati až po rumunskou hranici. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 3. Díl Do hořkého konce*, s. 24.

²⁷¹ Společné rakousko-uherské a německé velení se blahovolně domnívalo, že relativně dobře vybudované linie jsou nedobytné, nehledě na fakt, že se Rusům dokonale podařilo přípravu na ofenzivu utajit. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce, 2. díl Na frontách velké války*, s. 25-31.

mocnostem poslední velkou ruskou ofenzivu zastavit a situaci na frontě uklidnit a konsolidovat.²⁷²

Odpověď na neúspěšnou Brusilovovu ofenzivu na sebe nenechala dlouho čekat. Společná rakousko-německá ofenziva začala 16. června ve směru na Luck, pod velením pruského generálplukovníka Alexandra von Linsingena. Zpočátku došlo k určitému úspěchu, ale už po dvou týdnech se situace otočila a byli to naopak Rusové, kteří se opět vrhli do útoku. Hlavním směrem jejich útoku byla severní část Lisingenovy armády. V její sestavě se nacházel také 12. zeměbranecký pluk, s celou 26. zeměbraneckou divizí. Rusům se podařilo vytlačit rakousko-uherskou armádu zpět jihovýchodním směrem a vrátit se, se svým jižním křídlem, opět ke karpatským průsmykům.²⁷³ Tady se již postup unavených brusilovových sborů zastavil a nastalo opět několikaměsíční období zákopové války, kterou ukončil až Brestlitevský mír. Tyto letní boje byly velice krvavé. Obě strany utrpěly mnohosesttisícové ztráty a samotnému Rusku se staly jedním ze zárodků říjnové bolševické revoluce.

5. 4. 12. STŘELECKÝ PLUK NA PIAVSKÉ FRONTĚ

I přes notné opotřebování je pluk v únoru posledního válečného roku odeslán z Haliče na italskou frontu, opět v kompletní sestavě s 26. střeleckou divizí.²⁷⁴ Jednalo se o v boji ostřílenou jednotku, která činila pro rakousko-uherské síly na Piavě velký bojový přírůstek. Každý z pluků byl na bojových počtech okolo 2000 mužů, z nichž bylo 1500 až 1800 v první bojové linii. V etapní stanici v údolí Brenty je divize vybavena horskou výstrojí, včetně teplého prádla, nových přileb a plynových masek. Nově byl vybaven i trén, který místo koní dostal do horského terénu vhodnější soumary.²⁷⁵ Nejen čáslavští vojáci, ale i zbytek divize byli nuceni začít si zvykat na zcela odlišné podmínky na frontě. Příchod z východní fronty byl pro všechny šokem. Protože na Volyni, kde byla divize naposledy dislokována, panovaly zcela jiné podmínky. Na ruské frontě se už v roce 1917 téměř neměnila linie fronty, proto měly

²⁷² L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce*, 3. Díl *Do hořkého konce*, s. 71.

²⁷³ Za měsíce červen a červenec utrpěla díky Brusilovově ofenzivě rakousko-uherská armáda ohromné ztráty. Z celkového počtu 650 000 mužů byly hlášeny ztráty 475 000 zabitých, zajatých nebo nezvěstných mužů. Viz I. ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, s. 116.

²⁷⁴ Při příchodu na italskou frontu se divize skládala ze dvou střeleckých brigád a to 51. střelecké brigády s 11. jičínským a 12. čáslavským plukem a 52. střelecké brigády s litoměřickým 9. a 12. mladoboleslavským střeleckým plukem. Jako dělostřelecká podpora byla součástí divize 26. dělostřelecká brigáda. Viz J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 206.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 252.

jednotky dobře vybudované, a na válečné podmínky, pohodlné úkryty. Existovala možnost osprchování se v teplé vodě dvakrát měsíčně, nebo možnost odběru stravy přímo u polních kuchyní. O tomto komfortu se vojákům na Piavě mohlo jen zdát. Zákopy byly jen improvizované jámy v záplavě kamenů, plné vlhka a chladu. Polní kuchyně nestačily svou kapacitou pro takové množství vojska a jednotky často nedostaly čerstvou menáž několik dnů. Řádné spojení mezi jednotkami bylo často díky padajícím kamenům a tajícímu sněhu přerušeno.²⁷⁶ Byl zde také zcela odlišný způsob boje. Terén byl v této oblasti velmi nepřehledný a předsunuté hlídky protivníka se dostávaly až k polním strážím. Také polní dělostřelectvo mělo značně ztížené podmínky. Divize také musela řešit, na rozdíl od východní fronty, mnohem větší činnost nepřátelského letectva.²⁷⁷ Po zaujetí bojového postavení byly jednotky nuceny vysílat své úderné jednotky proti předsunutým oddílům italské armády v oblasti Sasso-Rosso, které bezprostředně ohrožovaly pozice 26. divize. V květnu 1918 dochází k zásadní změně ve funkci velitele divize, kdy je jejím velením pověřen Čech, podmaršálek Podhajský. První skutečný bojový křest na italské frontě Podhajského divize zažila během poslední ofenzivy rakousko-uherské armády v červnu.²⁷⁸

Dne 15. 6. je celá divize gen. Podhajského nasazena jako součást tyrolské 11. armády, maršála Conrada u VI. sboru. Úkolem 26. divize bylo postoupit od Fozy jižním směrem. Zde se opět projevila „genialita“ maršála Conrada a jeho štábu, protože jednotky měly na mapě narýsován plán postupu od jednoho předalpského vrcholu k druhému, jako by šlo o turistický výlet. Nebyl vůbec brán zřetel, že v určeném prostoru jsou nasazeny italské jednotky, které se budou bránit. I přes velmi obtížný terén se alespoň částečně dařilo přesouvat nařízeným jižním směrem. Čáslavský 12. střelecký pluk, i přes velké oslabení, díky italskému nočnímu přepadu, spolu s 11. jičínským plukem dosáhl brzy Col d'Échele, kde tyto pluky společně rozprášily italské jednotky. V devět hodin ráno dosahuje početně oslabený 12. střelecký pluk druhé italské obranné linie u Sassa di Asiago, kterou se mu podařilo dobýt.²⁷⁹ Zde za velice špatného mlhavého počasí, plného dešťů pluk vytrval, za neustálých silných italských

²⁷⁶ J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 252.

²⁷⁷ U divize vznikla zcela nová protiletadlová jednotka vyzbrojená kořistními italskými kulometry M. T. B. Fiat reveli. Viz Tamtéž, s. 253.

²⁷⁸ Velení rakousko-uherské armády se rozhodlo nařídít ofenzivu s úkolem překročit řeku Piavu a dále pokračovat směrem do italského vnitrozemí. Viz J. FUČÍK, *Generál Podhajský*, s. 124-125.

²⁷⁹ Bez vědomí generála. Podhajského se k pluku přidružila i část 10. střeleckého pluku, který byl určen jako divizní záloha. Tím se původní bojová sestava rozpadla, což posléze vedlo k určitým zmatkům a panice. Viz Tamtéž, s. 127.

protiútoků až do chvíle, kdy byl odeslán rozkazem z 28. června na jihovýchod k řece Piavě.²⁸⁰ Po namáhavém a vysilujícím pochodu přeplněnými cestami konečně divize dorazila 19. července k Sedranu, kde se stává spolu s dalšími pěti divizemi zálohou armády maršála Boroevice.²⁸¹

Po zastavení neúspěšného pokusu o definitivní zvrat na frontě nastává velké přeskupování v sestavě rakousko-uherských vojsk. V rámci této reorganizace 12. střelecký pluk s celou svou divizí sestupuje z hor, s úkolem být zálohou Sočské armády generála Wurma. Spolu s dalšími dvěma divizemi jsou Podhajského vojáci rozloženi v okolí města Fiume. Celé bojové uskupení mělo působit jako zásahová rezervní divize (Eingreifsddivision) v očekávaném protiútku a případném průlomu fronty.²⁸² Obavy AOK se zanedlouho potvrdily. Celá 6. rakousko-uherská armáda je nucena čelit na celém úseku italsko-britským pokusům o přechod řeky Piavy. V některých úsecích frontové linie se císařské armádě dařilo zamezit průniku spojenců na východní břeh řeky, především v úsecích s útočícími italskými jednotkami. Naopak Britové byli na přidělených prostorech úspěšní. K nejúspěšnějším patřil, při pokusu o překonání Piavy, XIV. britský armádní sbor. Ihned druhý den po zahájení spojenecké ofenzivy, je z rakouského záložního sboru odesláno na frontu veškeré dělostřelectvo, což u celé střelecké divize způsobilo značný rozruch. Nato, díky tíživé situaci na Piavě, vyhláší Wurm zbytku střelecké divize poplach s následným pochodem na frontu. Celá 26. střelecká divize se dává do pohybu z Livenzy jihozápadním směrem, aby se pokusila zacelit mezeru po průniku britského sboru.²⁸³ Hlavním úkolem divize je posílení Berndtova XVI. armádního sboru, vytvořením druhé obrané linie na řece Monticanu. Ihned po vydání tohoto Wurmova rozhodnutí, ještě k večeru 27. října, nebyla situace pro rakousko-uherskou armádu úplně beznadějná vzhledem ke skutečnosti, že disponovala několika záložními jednotkami v týlu. Velení se snažilo o jakési přeskupení obraných řad, což se ale nedařilo zcela podle plánu. Určitý vliv na to měla stále stoupající nechuť k dalšímu boji u řadového mužstva a také i u záložních důstojníků. 28. říjen nezačal pro rakousko-uherskou armádu

²⁸⁰ Díky velkým ztrátám na Piavském úseku fronty je rakousko-uherské velení nuceno posílit tuto část fronty. Na toto rozhodnutí měl velký vliv fakt, že se nepodařilo severní skupině vojsk proniknout dále na jih do Benátské nížiny. Viz Tamtéž, s. 128.

²⁸¹ J. FUČÍK, *Generál Podhajský*, s. 129.

²⁸² Spojenecká ofenziva začala 23. října ve večerních hodinách britským XIV. armádním sborem, jehož hlavní směr útoku tvořil největší piavský ostrov Papadopoli. Viz Tamtéž, s. 132.

²⁸³ Jednalo se o celou původní 26. střeleckou divizi, kromě dříve odvelené 26. dělostřelecké brigády. Divize tak pochoduje na frontu bez účinného dělostřelectva. Viz Tamtéž, s. 134.

příliš dobře. Došlo k dalšímu ústupu 41. honvédské divize v oblasti u Chiesoly a Falze. Neúspěchem také skončily pokusy o vytlačení Britů z předmostí u Tezze, kterých se zúčastnili i Podhajského střelci.²⁸⁴

Čáslavští vojáci, se svými spolubojovníky z 26. střelecké divize, byli ihned nasazeni do první linie. Hlavními opěrnými body se stávají obce Soffratta a Vazzola. Bylo obdivuhodné, že se za stávající chaotické situace vůbec podařilo jednotlivým plukovním proudům dosáhnout oblasti svého posledního bojového prostoru celé války, a to už kolem desáté hodiny večer. Průzkumné hlídky, jak bylo později zjištěno, jen čirou náhodou nenarazily na Brity, kteří se už pohybovali v bezprostřední blízkosti přichozí střelecké divize. Britský sbor už měl v této době vybudované předmostí na východním piavském břehu, o šířce přibližně dvaceti a hloubce deseti kilometrů.²⁸⁵ Je paradoxem, že již ten samý den večer začalo první hromadné stahování všech dělostřeleckých jednotek směrem do týlu, čímž se ještě více oslabila možnost na účinnou obranu.²⁸⁶

Všechny jednotky byly velmi vyčerpané náročným pochodem, což potvrzuje hlášení gen. Podhajského na velení sboru, v němž se uvádí, že nálada u jednotek není dobrá a projevuje se značná nechuť k boji, obzvláště u jednoho pluku. Zde je nepřímě jmenován čáslavský 12. střelecký pluk.²⁸⁷ Litoměřická střelecká divize tak spolu se svým velitelem prožívá neklidnou noc plnou očekávání, co se bude dít za ranního rozbřesku. Již před pátou hodinou ranní se objevili před břehy Monticana, u mestečka Vazzola, první Britové. Jednalo se o sesednuté jezdce pluku Northamptonshire Yeomanry, kteří využili momentu překvapení a pohotově zaútočili na polní stráž čáslavských střelců, které tímto přinutili k ústupu na severní břeh Monticana, aniž by za sebou stačili zničit most. Tím dali Britům šanci k přechodu řeky. Navíc Čáslaváci, kvapně a zbytečně, opustili výhodné postavení za mohutnou hrází a drátěnými zátarasy na jižní straně řeky. Tento britský průnik ohlásil velitel 12. střeleckého

²⁸⁴ Tamtéž, s. 220.

²⁸⁵ Štáb velení italské fronty pod velením maršála Boroevic, sídlící v Udine, vyhodnotil právě tento úsek jako nejrizikovější. Ale sám maršál Boroevic už 28. října večer poprvé nahlas vyslovil myšlenku, že rakousko-uherské jednotky budou nuceny vyklidit celou Benátskou nížinu pro záchranu zbytků rakousko-uherské armády. Viz J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 225.

²⁸⁶ O tom kdo vydal tento rozkaz se oficiální prameny nezmiňují a jaký byl jeho rozsah se dnes lze jen dohadovat. Viz Tamtéž, s. 227.

²⁸⁷ J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 259.

pluku²⁸⁸ na velitelství brigády jako silný útok. Na to reagoval velitel 51. střelecké brigády plk. Scholz vysláním jednoho praporu 11. jičínského střeleckého pluku na pomoc Časlavákům. Tak se stalo, že v ranních hodinách znepřátelené strany stály na protilehlých březích Monticana, jehož vodní proud byl jejich jedinou vzájemnou překážkou.²⁸⁹ Před pokusem o překonání hlubokého vodního příkopu potřebovali Britové nejprve umlčet rakousko-uherskou palbu. K tomuto úkolu si Britové povolali, jako palebnou podporu, letky RAF.²⁹⁰ Netrvalo dlouho a početné formace britských letounů začali s těžkým ostřelováním a bombardováním praporů 12. střeleckého pluku.²⁹¹ Bylo to první setkání s letadly RAF, která měla oproti italským letcům zcela odlišnou taktiku boje²⁹², která zde slavila úspěch. Nálet těžce poškodil časlavské střelce, ale i část 11. střeleckého pluku. Došlo ke zmatku a mužstvo začalo samovolně opouštět své pozice na břehu řeky. I přes snahu důstojníků se nepodařilo přinutit roty k návratu do bojových pozic, už byla zcela zřejmá nechuť k dalšímu boji a touha co nejdřív opustit prostor devastující letecké palby.

Došlo tak k pomalému nezvratnému všeobecnému rozkladu armády, která po staletí pomáhala určovat ráz nejen střední Evropy. Dochází k čím dál větší nechuti dále bojovat, a to zejména u jednotek pocházejících z Uher. Právě odchod z fronty těchto původem zalitavských jednotek měl velký vliv na definitivní průlom spojeneckých jednotek. A tak se 29. října daří 7. britské divizi překonat odpor předsunutých jednotek 26. střelecké divize a proniknout za řeku Monticano. Zpráva o tom, že Britové jsou už za řekou pronikala do rakousko-uherských řad rychlostí blesku – podstatě urychlila rozhodnutí, že situace na piavské frontě je bezvýhodná a dále nemá cenu plýtvat, v nesmyslných bojích, dalšími lidskými životy. A proto 29. 10. 1918 v 19:30 vydalo AOK toto rozhodnutí: *„V zájmu toho, abychom nepříteli ukázali svou vůli k uzavření míru, vyklidí vojsková skupina polního maršála*

²⁸⁸ Ve stejné době se podařil Britům další útok na předsunuté jednotky v oblasti 201. domobranecské brigády v okolí města Visna o tři kilometry dále na východ. Viz Tamtéž, s. 259.

²⁸⁹ Šíře řeky v tomto prostoru není větší než 20 metrů.

²⁹⁰ Royal Air Force vznikly v roce 1918 sloučením Royal Flying corps a Royal Naval Air Service.

²⁹¹ V některých rakouských historických pramenech se uvádí, že právě tento nálet byl pro zeměbrance novým způsobem boje a příčinou překotného úprku střelců z hráze Monticana. Z oficiální válečné dokumentace 26. střelecké divize je ale zřejmé, že její jednotky už měli zkušenosti z leteckých náletů na italské frontě a divize měla i svou speciálně vycvičenou protiletadlovou baterii a i ostatní jednotky cvičily útok na létající cíle ze svých palných zbraní. Viz J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 260.

²⁹² Britské letouny útočily ve skupinách přízemními lety, které jim dovolily se přiblížit na bližší vzdálenost k postřelovaným jednotkám. Tato taktika byla zcela odlišná od taktiky italského letectva. Viz J. FUČÍK, *Generál Podhajský*, s. 137.

*Boroevice plánovitě Benátsko a bude při tom klást postupujícímu protivníkovi jen nezbytný odpor.*²⁹³

To už se k bojujícím jednotkám dostaly zprávy o vzniku nezávislého Československého státu, a proto se na základě toho všechny tři střelecké pluky Podhajského divize²⁹⁴, včetně 26. dělostřeleckého pluku, dohodly, že nebudou už dále bojovat. Na druhou stranu vyslovily slib o zachování disciplíny při návratu do nově vzniklé republiky. Počátkem listopadu, spořádaně ustupující 26. střelecká divize vstoupila do města Udine,²⁹⁵ a díky předvídavosti generála Podhajského se nočním pochodem směrem na Cormóns vyhnula italskému zajetí. Poté divize samostatně a bez větších problémů překročila původní hranici u Cosbany nell Cólío, aby dále pokračovala dnešním Slovinskem. Zde se ve městě Bohinjská Bystrice podařilo 11. listopadu celou divizi dostat do vagónů, která se tak konečně mohla vydat domů.²⁹⁶

²⁹³ J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 230.

²⁹⁴ Mimo 9. litoměřický střelecký pluk. Viz L. NEDOROST, *Češi v. 1. světové válce*, 3. Díl *Do hořkého konce*, s. 279.

²⁹⁵ Zde byla divize jako jedna z mála ještě ukázněných jednotek, využita jako policejní síla, aby se zapojila do uklidnění chaosu, kdy proti sobě pochodovali masy vojsk: rakousko-uherská armáda, ustupující severovýchodním směrem a propuštěných italských zajatců, vracejících se zpátky do Itálie. Viz J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 267.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 268.

ZÁVĚR

Hlavním cílem předkládané práce bylo seznámení s městem Čáslav od druhé poloviny 19. století do vzniku Československé republiky. Čáslav v daném období patřila k městům s poměrně velkou vojenskou posádkou v poměru k počtu civilního obyvatelstva. A zejména toto hledisko mělo značný vliv na samotný život města. Proto je v úvodu stručně zmíněn samotný život v Čáslavi nejen v kulturním a společenské oblasti, ale také v hospodářském a stavebním rozvoji. Je zde také krátce popsán vývoj politického hnutí v době silícího národního uvědomění. Na základě zjištěných skutečností lze říci, že ve městě existoval bohatý spolkový život, včetně pestré činnosti spolku vojenských vysloužilců. V části věnované vývoji výstavby vojenských objektů ve městě, lze potvrdit složitý proces, který ve městské radě probíhal při rozhodování, zda je město ochotno se více zadlužit a investovat do vojenské infrastruktury, se zřetelem na to, jak výhodná je přítomnost armády pro rozvoj Čáslavi. Část bakalářské práce se věnuje zevrubnému obeznámení s rakousko-uherskou armádou, její strukturou a systémem spojeným s brannou povinností rakousko-uherské monarchie.

Je zjištěno, že k prvnímu spojení Čáslavi s pozdějším čáslavským 21. pěším plukem dochází už během napoleonských válek, kdy jsou tzv. „jedenadvacátníci“ součástí sboru arcivévody Bedřicha, který je nasazen v okolí Čáslavi.

Na základě dostupných pramenů může být konstatováno, že definitivnímu vytvoření pevného svazku města a rakousko-uherské armády dochází v polovině 19. století, kdy město poskytuje pro potřeby armády několik budov, spolu s přílehlými pozemky v blízkosti náměstí. Dalším přelomovým bodem se stal rok 1854, kdy je do města z Chrudimi převeleno Okresní verbovací velitelství, spolu s částí záložního praporu 21. pěšího pluku. Krátce po založení zeměbraneckých jednotek vzniká ve městě také první prapor pozdějšího 12. zeměbraneckého pluku. Poslední dvacetiletí 19. století, a počátek století následujícího, je spojeno s rozsáhlou stavební činností na dvou velkých kasárenských objektech a vojenské nemocnice. Dle prozkoumaných pramenů, zejména zápisů z městské rady, byla tato výstavba pro městskou pokladnu finančně velmi nákladná a město se muselo z tohoto důvodu značně zadlužit. Na druhou stranu byla zaručena návratnost vložených prostředků, díky placení pronájmu ze strany armády. Prozkoumané zápisy z městské rady také potvrzují pracovní

příležitost nejen při výstavbě kasáren, ale také při běžné údržbě a menších opravách budov, kterých se v hojně míře zúčastňovali místní stavebníci a řemeslníci. Občas se ale také vyskytuje určitý stupeň nespokojenosti s využitím místních sedláků, při zásobování potravinami. Vzhledem k četnosti zmínek v místním dobovém tisku, bylo zjištěno pravidelné pořádání různých kulturních akcí, na kterých profitovali místní majitelé restaurací a jiných pohostinských zařízení, i díky návštěvám vojáku zdejší posádky. Jsou doloženy akce pořádané samotnými vojáky. Nedílnou součástí bývala účast vybrané části posádky na tehdejších oficiálních slavnostních aktech. Vojáci také byli nápomocni při různých živelných pohromách, zejména při likvidaci požárů.

Ve druhé části této práce je možnost se seznámit se zevrubnou historií obou pluků rakousko-uherské armády, které v Čáslavi oficiálně sídlily, vypátranou v dostupné literatuře a přístupných pramenech. 21. pěší pluk se může pochlubit doloženou bohatou minulostí, sahající až do začátku druhé třetiny 18. století. Mohl tak projít téměř všemi válečnými konflikty, kterých byla habsburská monarchie účastníkem. Díky pramenům mohou být v této práci uvedeny detailnější realie, které jednotky regimentu v průběhu jednotlivých bojů mohly prožít. V příloze je přehled známých majitelů a velitelů pluku. V části věnující se 12. zeměbraneckému pluku se můžeme obeznámit s necelým půlstoletím života této jednotky. V úvodu části, týkající se zeměbraneckého pluku, se lze seznámit se stručným zrozením první části pluku a jeho dalším doplňováním, až do stavu dosaženého před 1. světovou válkou. Je zde místo i na stručný popis běžného výcvikového života v mírových dobách, který se dal vypátrat. Největší část je věnována především popisům bojů na frontách 1. světové války, po jejímž konci regiment zaniká, na rozdíl od pluku pěšího, který ve své činnosti pokračuje i v období první republiky.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Státní okresní archiv Kutná Hora, Archiv města Čáslavi, Nová památná kniha královského města Čáslavě II. 1850-1897

Státní okresní archiv Kutná Hora, Archiv města Čáslavi, Pamětní kniha města Čáslavě III. 1898-1908

Státní okresní archiv Kutná Hora, Archiv města Čáslavi, Pamětní kniha města Čáslavě IV. 1909-1918

Státní okresní archiv Kutná Hora, Čáslavské listy

Státní okresní archiv Kutná Hora, Pravda

Státní okresní archiv Kutná Hora, fond Karel Trenkler

Ústřední archiv zeměměřictví a katastru v Praze Kobylisích, fond B-katastrální mapy, nezpracováno

Vojenský ústřední archiv Praha-Ruzyně, fond 12. zeměbraneckého pluku Čáslav (LIR-12), nezpracováno

LITERATURA

BOBKOVÁ Lenka, *Velké dějiny zemí koruny české, svazek IV. A 1310-1402*, Praha 2003

ČORNEJ Petr, *Velké dějiny zemí koruny české, svazek V 1402-1437*, Praha 2010

EMERTOVÁ C. Marcela, *České země v letech 1848-1918*, Praha 1998

FROLÍK Jan, *Čáslav- místo pro život: svědectví archeologie*, Praha 1999

FUČÍK Josef, *Generál Podhajský*, Praha 2009

FUČÍK Josef, *Piava 1918*, Praha 2001

JUNG Peter, *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, Brno 2007

KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny zemí koruny české II.*, Praha 1997

KOVAŘÍK Jiří, *Napoleon na Dunaji*, Praha 2009

LEVÝ Jindřich, *Čáslav, stručný průvodce po městě a okolí*, Čáslav 1925

NEDOROST Libor, *Češi v 1. Světové válce, 1. díl, Mým národům*, Praha 2006

NEDOROST Libor, *Češi v 1. Světové válce, 2. díl, Na frontách velké války*, Praha 2006

NEDOROST Libor, *Češi v 1. Světové válce, 3. díl, Do hořkého konce*, Praha 2006

SEDLÁČEK August, *Děje města Čáslavě*, Brno 2012

SOJKA Alois, *Chotusice*, Čáslav 1992

ŠEDIVÝ Ivan, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2001

VOLNÝ Zdeněk a kolektiv, *Toulky minulostí světa, 7. díl*, Praha 2005

VOREL Petr, *Velké dějiny zemí koruny české, svazek VII. 1526-1618*, Praha 2005

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

<http://www.LIR-12.cz>

<http://www.kk8lir.com>

PŘÍLOHY

TABELÁRNÍ PŘÍLOHY

Tabulka č. 1 *Známí majitelé 21. pěšího pluku*

Majitelé 21. pěšího pluku

v letech	majitelé pluku
1733-1734	generál polní zbrojmistr hrabě František Colmenero
1734	polní zbrojmistr hrabě Ludvík Ferdinand Schulenburg-Oyenhausen
1754	polní maršál vévoda Karel Raimund Arenberg
1778	polní zbrojmistr svobodný pán Zigmund von Gemmingenu a Hohenbergu
1808	polní podmaršálek Viktor Rohan
1810	polní podmaršálek hrabě Albert Gyulai z Maros-Nemeth a Nadaska
1835	polní podmaršálek svobodný pán Jan Paumgarten
1849	polní podmaršálek kníže Felix Schwarzenberg
1852	polní podmaršálek hrabě Christián Leiningen-Westerburg
1857	polní zbrojmistr svobodný pán Zigmund Reishach
1878-1886	polní zbrojmistr svobodný pán Bedřich Mondel
1887-1888	polní zbrojmistr hrabě Zeno Welzersheim
1888	polní maršál hrabě Otto Ferdinand Abensberg a Traun

Velitelé 21. pěšího pluku

Tabulka č. 2 *Známí velitelé 21. pěšího pluku*

v letech	velitel pluku
1762	plukovník Hormann
1796	plukovník Hayd
1809	plukovník Alstern
do roku 1848	plukovník Doell
1849	plukovník hrabě Kielmannsegg
po roce 1859	plukovník Schulz
1866	baron Weber
1880	plukovník Mainone
1881-1884	plukovník Teodor Ott z Ottenkampfu
1884-1889	plukovník rytíř Karel Schmiedl
1889	plukovník Antonín Spengl
1889-1893	plukovník Alexandr Kirchhammer
1894-1896	plukovník Gustav Görtz
1896-1901	plukovník Josef Heyda z Lovčic
1901-1905	plukovník Josef Hrabar
1905-1906	plukovník Jindřich Luksch
1906-1911	plukovník Karel Rebracha
1911-1914	plukovník Jindřich Teisinger
5/1914-1915	plukovník František Pokorný
během 1. světové války	Fischer von See
během 1. světové války	František Schöbl
během 1. světové války	Vincenc Reimer

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Textová příloha č. 1 *Posádková města rakousko-uherské armády v českých zemích podle abecedního pořadí. Stav k roku 1914*

BRNO

4. pěší divize, 49. pěší pluk, 8. pěší brigáda, 8. pěší pluk, 11. dragounský pluk, 5. polní dělostřelecký pluk, 26. zeměbranecká pěší brigáda

BRANDÝS NAD LABEM

14. dragounský pluk

BROUMOV NAD JIZEROU

4. prapor polních myslivců

ČÁSLAV

21. pěší pluk

12. zeměbranecký pěší pluk

ČESKÉ BUDĚJOVICE

38. pěší brigáda, 88. pěší pluk, 24. polní dělostřelecký pluk, 28. zeměbranecký pěší pluk

HRADEC KRÁLOVÉ

20. pěší brigáda, 18. pěší pluk, 27. polní dělostřelecký pluk

CHEB

6. zeměbranecký pěší pluk

JIČÍN

11. zeměbranecký pěší pluk

JIHLAVA

81. pěší pluk

JOSEFOV

10. pěší divize, 19. pěší brigáda, 98. pěší pluk, 9. polní houfnicový pluk, 25. polní dělostřelecký pluk, 9. těžká houfnicová divize, 19. vozatajská divize

KLATOVY

13. dragounský pluk

KROMĚŘÍŽ

25. zeměbranceký pěší pluk

LIBEREC

58. pěší brigáda, 74. pěší pluk, 94. pěší pluk,

LITOMĚŘICE

IX. sborové velitelství, 9. brigáda polního dělostřelectva, 26. zeměbranceká pěší divize, 52. zeměbranceká pěší brigáda, 9. zeměbranceký pěší pluk, 28. polní houfnicová divize zemské obrany

MLADÁ BOLESLAV

10. zeměbranceký pěší pluk

OLOMOUC

5. pěší divize, 9. pěší brigáda, 54. pěší pluk, 2. polní dělostřelecký pluk, 92. zeměbranceká pěší brigáda, 2. jízdní brigáda zeměbranceká, 13. zeměbranceký pěší pluk, 4. zeměbranceký hulánský klub, 46. polní dělostřelecká divize zemské obrany, 46. polní houfnicová divize zemské obrany

OPAVA

10. pěší brigáda, 1. pěší pluk, 13. pěší pluk, 15. zeměbranceký pěší pluk

PARDUBICE

9. jezdecká brigáda, 1. dragounský pluk, 9. jezdecká dělostřelecká divize

PÍSEK

28. zeměbranceký pěší pluk

PLZEŇ

19. pěší divize, 37. pěší brigáda, 35. pěší pluk, 22. polní dělostřelecký pluk, 41. zeměbranceká pěší brigáda, 7. zeměbranceký pěší pluk

PRAHA

VIII. sborové velitelství, 9. pěší divize, 17. pěší brigáda, 18. pěší brigáda, 1. jezdecká brigáda, 8. brigáda polního dělostřelectva, 11. pěší pluk, 73. pěší pluk, 91. pěší pluk, 102. pěší pluk, 8. polní houfnicový pluk, 23. polní dělostřelecký pluk, 8. těžká houfnicová divize, 8. vozatajská divize, 21. zeměbranecká pěší divize, 42. zeměbranecká pěší brigáda, 8. zeměbranecký pěší pluk, 21. polní dělostřelecká divize zemské obrany, 21. polní houfnicová divize zemské obrany

TEREZÍN

29. pěší divize, 57. pěší brigáda, 42. pěší pluk, 92. pěší pluk, 26. polní dělostřelecký pluk, 26. polní dělostřelecká divize zemské obrany

TĚŠÍN

3. pěší pluk, 31. zeměbranecký pěší pluk

VYSOKÉ MÝTO

51. zeměbranecká pěší brigáda, 30. zeměbranecký pěší pluk, 2. zeměbranecký hulánský pluk

ZNOJMO

7. pěší brigáda, 12. pěší pluk

Textová příloha č. 2 *Výpis z válečného deníku 12. zeměbraneckého pluku ze dne 25. října 1915*

Ablösung am 25. /10. um 1Uhr 30 Min. vormittags.

Die 11. Kompanie wurde auf Befehl des Mjr. Cibulka beim Abschnitte Hauptman Rosenthal (Ig Batalion 28) beiderseits der Kirsche von Lopuzsno eingesetzt.

Am 25./10. um 12 Uhr 30 Min. vormittags wurde die 11. Kompanie abgelöst und rückte zum Jägerhaus ein.

10. und 12. Kompanie als Reserve mit dem I. Batalion bei der Gruppe Obrstleutnant Kopečný.

Um 4 Uhr 20 Min. nachmittags wurde beide Kompanie dem IR 33 als Reserve unterstellt. (Gruppe Mjr. Lauinger)

Um 7Uhr nachmittags erhielt die 10. Kompanie den Befehl die Lücke zwischen Ig Batalion 29 und IR 33 auszufüllen-die 12. Kompanie um 9 Uhr 30 Min. nachmittags als Reserve zum Feldjägerbatalion 28 nach Lopuzsno dirigiert mit der Bestimmung als Reserve bis zum Morgengrauen zu verblieben. Am 24. /10. 6 Uhr vormittags zum Herrn Mjr. Weinbacher eingerückt und verblieb mit dem II. Batalion Mjr. Weinbacher im Reserveverhältnisse.

Skizze zum Gefechtsbericht für den 25. /10. 1915

Překlad:

Střídání dne 25/10 v 1 hod. 30 min. dopoledne.

11. rota byla na rozkaz mjr. Cibulky nasazena u úseku kapitána Rosenthalla (Ig prapor 28) po obou stranách kostela v Lopuzsno.

25/10 v 12 hod. 30 min. dopoledne byla vystřídána 11. rota a odpochovala na ubikaci.

11. a 12. rota jako rezerva s 1. praporem u skupiny podplukovníka Kopečného.

V 4 hod. 20 min. odpoledne byly obě roty podřízeny IR 33 jako rezervy (skupina mjr. Lauingera).

V 7 hod. večer obdržela 10. rota rozkaz vyplnit mezeru mezi I g bataliónem 29 a IR 33 – 12. rota byla v 9 hod. 30 min. večer poslána jako rezerva k 28. praporu polních myslivců do Lopuzsna s cílem setrvat jako rezerva až do rozednění. Dne 24/10 v 6 hod. dopoledne připochodovala k panu mjr. Weinbacherovi a setrvala s II. praporem mjr. Weinbachera jako rezerva.

Náčrt k bojovému hlášení ze dne 25. 10. 1915

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Soupis obrazových příloh

Obrázek č. 1 **Katastrální mapa Čáslavi z roku 1854**

Dostupné z: Ústřední archiv zeměměřictví a katastru v Praze Kobylisích, fond B-katastrální mapy, nezpracováno

Obrázek č. 2 **Pohlednice 12. Zeměbraneckého pluku**

Dostupné z: sbírka M. Spěvák

Obrázek č. 3: **Budova velitelství 21. pěšího pluku**

Dostupné z: SOkA Kutná Hora, archiv města Čáslavi,

Obrázek č. 4: **Budova pro dva prapory 12. zeměbraneckého pluku**

Dostupné z: SOkA Kutná Hora, archiv města Čáslavi,

Obrázek č. 5: **Půdorys budovy velitelství 21. pěšího pluku**

Dostupné z: SOkA Kutná Hora, archiv města Čáslavi,

Obrázek č. 6: **Budova vojenské nemocnice**

Dostupné z: SOkA Kutná Hora, archiv města Čáslavi,

Obrázek č. 7: **Budova velitelství 12. zeměbraneckého pluku**

Dostupné z: sbírka M. Spěvák

Obrázek č. 9: **Budova 3. zeměbraneckého praporu**

Dostupné z: sbírka M. Spěvák

Obrázek č. 10: **Jednotka zeměbranců**

Dostupné z: <http://lir12.cz/fotogalerie/dobova-fota/>

Obrázek č. 11: **Fotografie 4. roty 12. zeměbraneckého pluku**

Dostupné z: <http://lir12.cz/fotogalerie/dobova-fota/>

Obrázek č. 12: **Fotografie kulometné čety**

Dostupné z: <http://lir12.cz/fotogalerie/dobova-fota/>

Obrázek č. 13: **Jednotka 12. střeleckého pluku**

Dostupné z: <http://lir12.cz/fotogalerie/dobova-fota/>

Obrázek č. 14: **Fotografie jednotky těsně před koncem války**

Dostupné z: <http://lir12.cz/fotogalerie/dobova-fota/>

Obrázek č. 15: **Pošta poslaná na frontu**

Dostupné z: sbírka M. Spěvák

Obrázek č. 16: **Charitativní pohlednice**

Dostupné z: sbírka M. Spěvák

Obrázek č. 17: **Reprodukce mostu přes řeku Monticano**

Dostupné z: J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 48

Obrázek č. 18: **Břehy řeky Monticano**

Dostupné z: autor

Obrázek č. 19: **Pozůstatky bojových pozic**

Dostupné z: autor

Obrázek č. 20: **Telegram oznamující zajetí dvou legionářů**

Dostupné z: J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 163

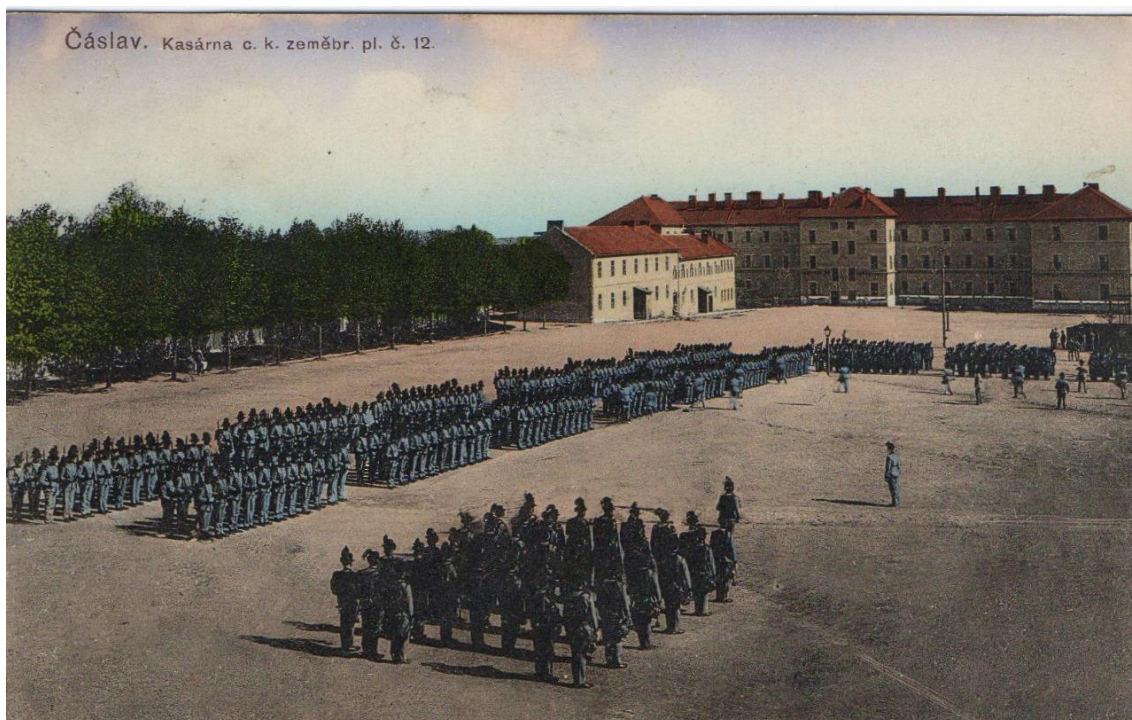
Obrázek č. 21: **Dálnopis na velitelství sboru**

Dostupné z: J. FUČÍK, *Piava 1918*, s. 243

Obrázek č. 1 Katastrální mapa města Čáslav z poloviny 19. století, v období před výstavbou kasáren ve městě

Obrázek č. 2 *Nastoupený 12. zeměbranceký pluk na dvoře kasáren v 80. letech 19. století*

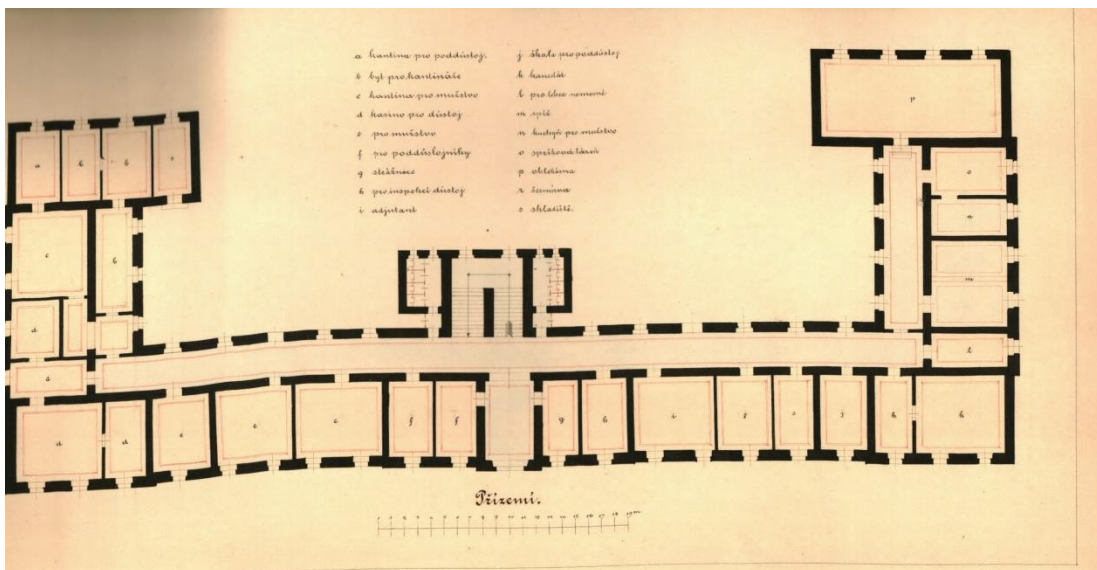
Obrázek č. 3 *Pohled na budovu velitelství 21. pěšího pluku*

Obrázek č. 4 Pohled na budovu 31. a 32. praporu 12. zeměbranceckého pluku z přelomu 19. a 20. století

Obrázek č. 5 Půdorys přízemí budovy velitelství 21. pěšího pluku

Obrázek č. 6 *Pohled na budovu vojenské nemocnice*

Obrázek č. 7 *Pohlednice s budovou velitelství 12. zeměbraneckého pluku*

Obrázek č. 8 *Pohlednice už dostavěných zeměbraneckých kasáren*

Obrázek č. 9 *Pohled na budovu 3. zeměbraneckého praporu. Úplně vlevo kasárna pěšího pluku*

Obrázek č. 10 Fotografie zeměbranců pravděpodobně v předválečné době

Obrázek č. 11 Fotografie části 4. roty zeměbranceckého pluku na začátku 1. světové války před odsunem na frontu

Obrázek č. 12 tzv. oddělení strojních pušek (kulometná četa) na fotografii z dubna 1916 z východní fronty

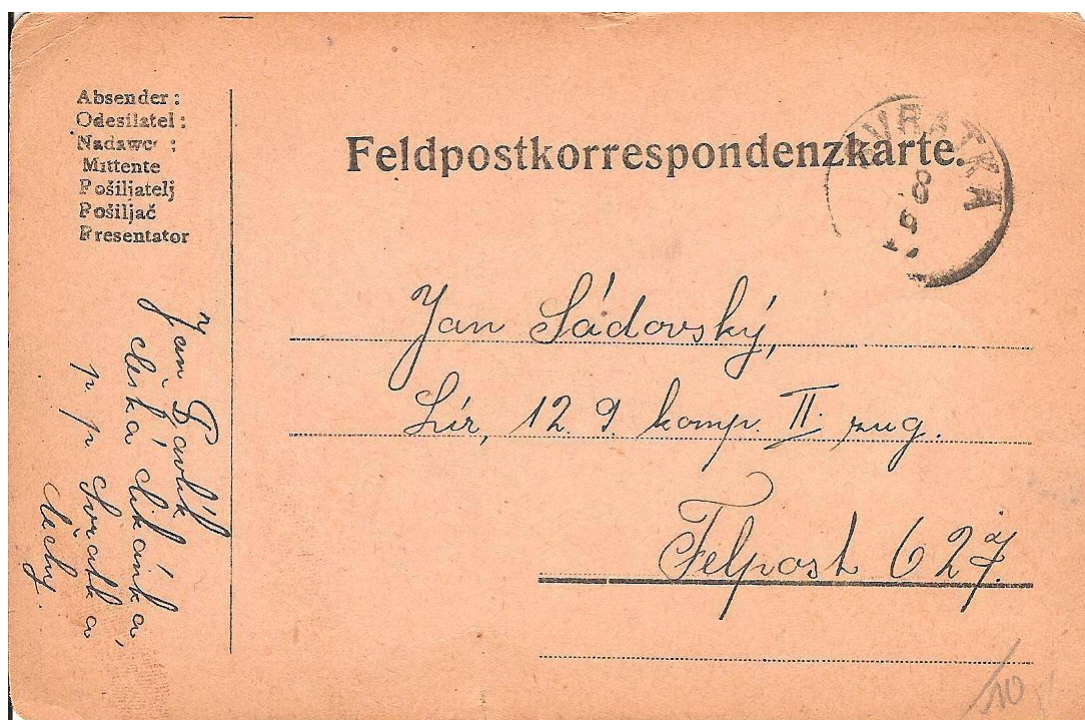
Obrázek č. 13 Jednotka už přejmenovaného 12. střeleckého pluku po roce 1916

Obrázek č. 14 Pochodová 3. rota před vysláním na Piavu těsně před koncem války 15. 9. 1918

Obrázek č. 15 Korenspondenční lístek poslaný na frontu příslušníkovi zeměbrance 12. roty

Obrázek č. 16 Pohlednice vydaná na charitativní pomoc pro invalidy 12. zeměbraneckého pluku

Obrázek č. 17 *Reprodukce mostu přes řeku Monticano u Vazzoly v Itálii, kde čáslavští vojáci prodělali poslední boj v 1. světové válce*

Obrázek č. 18 *Pohled ze stejného mostu na břehy řeky Monticano v dnešní době*

Obrázek č. 19 *Pozůstatky bojových pozic na hřebenech v údolí řeky Soča na území dnešního Slovinska*

Obrázek č. 20. *Telegram hlásící zajištění dvou československých italských legionářů příslušníky 6.*

roty 21. pěšího pluku

Aufgenommen von <i>Luchsloch</i>		Telegramm (Phonogramm)			Befördert	
am <i>16/6 18</i>		von <i>20. J. Div.</i>		an		
um <i>4^h 20^m</i>		Nummer	Klasse	Wortzahl	Zeit der Aufgabe	am
durch <i>H. 166</i>					<i>16. 6. um 2^h 30^m</i>	um
Dienstliche Zusätze:						
<i>10. J. Div.</i>						
2 Czechoslovaken von der 6/21 Kompagnie eingebracht. - Beide verwundet, alter und frischer Gewehrschuss. Letzte mit Eskorte an J. Div. eingeliefert.						
Op. Nr. 616/ii 20 J. Div. Kommandant						

Obrázek č. 21 Dálnopisné hlášení zaslané velitelství sboru o bojích na Piavě z poledne 29. října 1918, které dokládá nechuť k boji u 26. střelecké divize

Aufgenommen von Station:		TELEGRAMM			Befördert von Station	
am <i>29/10 1918</i>		von <i>Pratez</i>		an		
um <i>5^h 5^m</i>		Nummer	Klasse	Wortzahl	Zeit der Aufgabe	am
durch						um
<p>+ kisa 12939/46 29/10 4 s = 23 kps =</p> <p>mittags - lage am 29./10. 1918: gegner 12 h mittags im raume balba - grison eingebrochen ; bis 2 h nachm hat sich der einbruch auch auf die 29. d. ausgedehnt. truppen der 26. s. d. haben keinen kampfwillen. grisonbruecke wurde durch gegenstoss des st. b. 26 wieder genommen. ueber bruecke ndl. vazzola soll feind passiert haben. sonst maessige kampftaetigkeit. = kisa op 3329/7 ="</p> <p><i>L</i> K. und k 23. Korpskommando Pts. Feldpostamt Nr. 3 am 29/10 1918 Nr. 279/14 mit 4 Beilagen</p>						